

socialno delo

LETNIK XXVIII - 1989

časopis za teorijo in prakso

št. 4

1. 11. 1981
Socialno delo - časopis za teorijo in prakso
56 + 402 str. 56 + 402 str.

1. 11. 1981
Socialno delo - časopis za teorijo in prakso
56 + 402 str. 56 + 402 str.

1. 11. 1981
Socialno delo - časopis za teorijo in prakso
56 + 402 str. 56 + 402 str.

1. 11. 1981
Socialno delo - časopis za teorijo in prakso
56 + 402 str. 56 + 402 str.

1. 11. 1981
Socialno delo - časopis za teorijo in prakso
56 + 402 str. 56 + 402 str.

1. 11. 1981
Socialno delo - časopis za teorijo in prakso
56 + 402 str. 56 + 402 str.

Socialno delo - časopis za teorijo in prakso

Izdajajo:

Skupnost socialnega varstva Slovenije
Republiški komite za zdravstveno in socialno varstvo
Zveza društev socialnih delavcev Slovenije
Višja šola za socialne delavce v Ljubljani

Izdajateljski svet:

Marinka Hasenbichel (predsednica), Meta Mencej, Danica
Ošljaj, Pavla Rapoša-Tajnšek, Vlasta Rozman

Uredništvo:

Dr. Franci Brinc, Marija Cigale, Franc Hočevar, Blaž Mesec,
Jože Valenčič

Glavni in odgovorni urednik:

Blaž Mesec

Lektorica:

Alenka Gložančev

Naslov uredništva in uprave:

Ljubljana, Šaranovičeva 5, tel. 316-370, 311-250

Časopis izhaja štirikrat letno, praviloma ob koncu
vsakega četrletja v nakladi 600 izvodov

Naročnina:	za leto 1988	za leto 1989
za ustanove	150.000.-	300.000.-
za posameznike	75.000.-	150.000.-
za študente	30.000.-	60.000.-

Ti zneski veljajo, če so vplačani do 31. 11. 1989. Račun:

50100-603-40199 Višja šola za socialne delavce, Šaranovičeva
5, 61000 Ljubljana (za Socialno delo)

Cena posamezne številke v prodaji 30.000.- 75.000.-

Tehnična izvedba:

STUDIO m m

BIROGRAFIKA BORI

Leto 28

Ljubljana 1989

Št. 4

UDK 304 + 36

UDK 304 + 36

VSEBINA

ČLANKI

- Franc Brinc
Teoretična in praktična vprašanja postpenalne pomoči 365
- Srečo Dragoš
Kakšno prostovoljstvo za kakšno podružbljanje 388
- Ida Hojnik
Institucionalna oblika kolektivnega bivanja kot
nesamostjnost in nepovezanost starostnikov 405

POROČILA

- Zapisi s konference mednarodnega združenja za
prostovoljna prizadevanja v Washingtonu (Anica Kos) 412
- Poročilo o skupinskem delu z otroki in mladostniki
s težavami v odraščanju na centru za socialno delo
Piran (Alenka Kobolt) 423
- Informacija o programih CIP in CIF (Zvonka Pretnar,
Leon Lojk) 428

NOVE KNJIGE

- Condorcet, intelektualec v politiki
(E. Badinter, R. Badinter, Condorcet, un intellectuel
en politique, Librairie Arthème Fayard, Paris 1988)
Andreja Kavár-Vidmar 432

DOKUMENTACIJA

- Seznam diplomskih nalog, ki jih je knjižnica VŠSD
prejela v letu 1988 437

TEORETIČNA IN PRAKTIČNA VPRAŠANJA POSTPENALNE POMOČI

THEORETICAL AND PRACTICAL QUESTIONS OF AFTER-RELEASE HELP

FRANC BRINC

Povzetek

Poleg materialne pomoči potrebuje odpuščeni obsojenec tudi psihološko pomoč, ni pa jasno, koliko in kakšno pomoč naj nudi obsojencu kazenski zavod in koliko službe in organi zunaj zavoda. Ustrezno pomoč je mogoče nuditi samo, če vemo, zakaj je nekdo storil prejšnje kaznivo dejanje, v kateri smeri se je spremenil med prestajanjem kazni in kaj mu lahko prepreči ponovitev kaznivega dejanja. Odprto je vprašanje merjenja učinkovitosti postpenalne pomoči, saj samo preprečevanje nadaljnje kriminalitete ni in ne more biti osnovni namen kaznovanja, prestajanja kazni in postpenalne pomoči.

Summary

Released prisoner needs material help as well as psychological one, but it is not clear, what kind of help and how much help should be provided by the penal institution itself in comparison to social services outside the institution. Proper help could be provided only in case we would know, why the criminal act has been committed, in what way the prisoner has changed since then and what could prevent him from repeating the act. The question of measurement of effectiveness of after-release help is not settled, since prevention of further criminal activity is not and shouldn't be the basic aim of punishment, correction and after-release help.

1. Problemi obsojenca po odpustu s prestajanja kazni zapora

Dan odpusta je za obsojenca dan veselja. Bivši zapornik, katerega svet se je še zjutraj končal pred ograjo zapora, si že prvi dan po odpustu lahko po mili volji privoščiti vse, kar

si je morda dolga leta želel v zaporu. Storjeno kaznivo dejanje se mu zdi že zelo daleč. Z minevanjem časa po odpustu pa postaja vedno bolj oddaljeno tudi prestajanje kazni in misel na zapor je le še neprijeten spomin na preteklost.

Odpuščeni obsojenec mora začeti novo življenje pogosto iz nič. Je sicer prost, toda pogosto brez materialnih sredstev, brez bivališča, zaposlitve in prijateljev. Tudi če ima denar, je zelo verjetno, da bo ta denar iz veselja nad prostostjo nekoristno zapravil. Pogosto mu zmanjka denarja že za novo obleko, o kateri je toliko sanjal v zaporu, in tako še naprej nosi staro obleko, ki ga je dolga leta čakala v zaporskem skladišču. Če nima denarja, si ne more privoščiti ustrezne prehrane in nastanitve. Dokler nima denarja, se ne upa vrniti v prejšnji kraj, kjer ga ljudje poznajo, zato raje začasno živi nekje, pogosto od miloščine prijateljev, ki jih je spoznal v zaporu.

Po odpustu mora odpuščeni obsojenec prevzeti vse osnovne socialne vloge, ki ji je opravljal pred nastopom kazni in prevzeti mora še nove socialne vloge, ki so posledica prestajanja kazni. Vse socialne vloge mora opravljati bolj učinkovito, kot jih je opravljal prej, kajti njegovo vedenje je bolj nadzorovano kot vedenje drugih ljudi, in standardi, ki jih mora izpolniti, da bi bil ugodno sprejet v okolju, so dosti višji, kot se zahtevajo od ostalih ljudi, ki niso bili prestopniki. Odpuščeni obsojenec mora razmeroma skladno opravljati vse socialne vloge, kajti če odpove na enem pomembnem področju (v družini ali na delovnem mestu), se poruši ravnotežje med vsemi vlogami.

Odpust obsojenca je pomemben dogodek za družbo, obsojenca, njegovo družino ter kazenski zavod, v katerem je prestajal kazen. Dokler je bilo kazensko pravo usmerjeno pretežno kaznovalno in zastraševalno, ni bilo posebnih težav ob odpustu obsojencev s prestajanjem kazni. Ko pa se začne uveljavljati prevzgojni namen kazni zapora, se pojavijo težave v pripravi obsojenca na dopust. Za doseganje prevzgojnega namena kazni je treba spreminjati režim prestaja-

nja kazni in ga prilagajati tako, da bo obsojenec odšel s presajanja kazni boljši, kot je prišel v zapor. Kakšen je bil ob prihodu v kazenski zavod, bolj ali manj vemo; kakšen odhaja iz zavoda po prestani kazni, in koliko je poboljšán, pa ne vemo. Ugotavljanje obsojenčeve osebnosti pred odpustom iz zavoda tudi ne bi nič koristilo, ker vseh novih okoliščin, ki čakajo odpuščenega obsojenca po odpustu na prostost, nikoli ni mogoče predvideti. Ni mogoče vedeti, kako bosta obsojenca sprejela njegova družina in novo delovno okolje; ni znano, kaj sam obsojenec misli o sebi in o družbenih pravilih; kakšen je njegov odnos do storjenega kaznivega dejanja, do kazni in do izvrševanja kazni. Zudi ni mogoče ugotoviti, kaj je obsojenec doživljal med prestajanjem kazni. Tudi če bi zapisovali njegove odzive na prestajanje kazni ves čas bivanja v kazenskem zavodu, ne bi vedeli, koliko se je pretvarjal, kaj je skrival in kakšna so njegova resnična stališča do pomembnih vprašanj, ki v odločilni meri vplivajo na življenjski stil človeka na prostosti. Znano je le, da zapor vedno zapusti določeno znamenje na odpuščenem obsojencu (Johnson, 1964, s. 597).

Ne glede na humanost v ravnanju z obsojenci je kazenski zavod še vedno nenaravno okolje za človeka, ker ga preveč omejuje na področjih, ki so pomembna za razvoj in ohranitev človekove osebnosti, dostojanstva ter telesnega in duševnega zdravja. Zato ustvarja zapor številne probleme za obsojenca v trenutku odpusta. To pa nalaga skupnosti številne naloge glede pomoči odpuščenim obsojencem, zlasti v času prehoda iz zapora na prostost in ponovnega prevzemanja različnih socialnih vlog.

Ko je obsojenec odpuščen s prestajanja kazni, se pričakuje, da bo živel pošteno in koristno življenje. Proces vračanja obsojenca v družbo od odpusta do njegovega popolnega vživetja v okolje lahko razumemo kot vrsto človeških izkušenj pri "zavzemanju položaja". Ljudje v življenju pogosto spreminjajo svoj položaj in socialne vloge. Vsaka sprememba socialne vloge pa zahteva tudi spremembo istovet-

nosti in prilagajanje novi socialni vlogi. Običajno je le malo časa za tako prilagajanje, zato je prilagajanje novi socialni vlogi povezano s številnimi težavami. Spreminjanje socialne vloge je spremljano z napakami, kar lahko zmanjša samozaupanje človeka, povzroči malodušje in občutek nesposobnosti.

Očitno je danes lahko človeka obsoditi in oddati v zapor. Postavlja pa se vprašanje, kaj bo z njim po prestani kazni. Sodišče bi moralo ob sojenju razmišljati, da bo morda obsojenec po prestani zaporni kazni ostal dolga leta nezaposlen, ker ne bo mogel najti nove zaposlitve. Od tod vprašanje, koga obsoditi na kazen zapora in kako dolga naj bo ta kazen. Ta vprašanja kriminalne politike so še zlasti pomembna v času ekonomske krize, ko je težko najti zaposlitev tudi za druge ljudi, kaj šele za odpuščene obsojence. Kazen zapora pogosto napravi iz obsojencev trajno nesposobne ljudi za življenje v normalnih življenjskih okoliščinah. Zlasti dolgotrajna kazen poruši vse človekove mostove za vrnitev v družbo. Obsojenčeva povezava z družino med prestajanjem kazni je pomembna, ni pa sama po sebi porok, da se bo odpuščeni obsojenec lahko dejavno vključil v širšo družbo. Družinske, zakonske in roditeljske socialne vloge so le del človekovih socialnih vlog. Čeprav so te vloge tesno povezane z delovnimi in družbenimi vlogami človeka, same po sebi še ne zadostujejo za človekovo celovito življenje.

Ko se obsojenec vrne iz zapora, misli, da bo ponovno enakopraven z drugimi, ki niso bili na prestajanju zaporne kazni. Toda kmalu ugotovi, da je začasna prekinitev stikov z okoljem med prestajanjem kazni postala trajna izločitev iz družbe in da ga bo obsodba vedno spremljala. Veselje zaradi prostosti traja običajno le toliko časa, da se odpuščeni obsojenec strezni od prevelikega veselja, da je prost in da mu nihče ne ukazuje. Pogosto nima nikogar, ki bi mu pomagal prebroditi prve največje težave pri vključevanju v družino ali v okolje, v katerem živi in dela. Čuti se osamljen in izločen še bolj kot v zaporu. V teh trenutkih se odpuščeni

obsojenec odloča za pošteno ali prestopniško pot. Če mu nihče ne nudi opore, se prej ali slej vrne na pot kriminalitete. Psihološki mehanizmi človeka so povezani s podobo, ki jo ima človek o sebi. Ta podoba pa je v veliki meri odvisna od tega, kaj o človeku misli okolje. Kolikor ugodnejše je mišljenje okolja, večja sta samospoštovanje in občutek varnosti človeka.

V pripravah na odpust je treba aktivirati obsojenca, družino in okolje, da se po odpustu zagotovi usklajeno reševanje problemov obsojenca. Največja težava je pripraviti družbo, da bo sprejela odpuščene obsojence kot enakopravne člane družbe. Prevladuje stališče, da "niti najboljši tretman v zavodu ne more sam po sebi imeti trajnega pozitivnega učinka na odpuščenega obsojenca, če družba ni pripravljena sprejeti prestopnika in mu pomagati" (Inkeri, 1974, s. 37).

Zapor danes stori, kar more v pripravah obsojenca za življenje po odpustu, ostalo pa je odvisno od družbe in njenih izkušenj z odpuščenimi obsojenci. Čeprav so ljudje vedno z odporom sprejemali bivše obsojence in zapornike zaradi lastnih neugodnih izkušenj z njimi iz časa pred nastopom kazni ali po prestani kazni, danes k tej neugodni sliki o odpuščenih obsojencih prispevajo svoj delež tudi sredstva javnega obveščanja, ki opisujejo pretežno le negativne in neuspešne primere povratnikov, le redkokdaj pa opisujejo "poboljšane" prestopnike. Deloma je to razumljivo, ker se "poboljšani" prestopniki ne želijo ponovno izpostavljati pred ljudmi in tudi sicer bi bilo nemoralno ljudi hvaliti samo zato, ker so poštene, ker ne kradejo in spoštujejo družbene norme. Od duševno zdravega človeka se normalno pričakuje, da v pomembnejši meri ne krši družbenih norm in da v svoje zadovoljstvo in v zadovoljstvo okolja opravlja svoje osebne, družinske, delovne, zakonske in družbene vloge, ki so mu določene, odrejene, vsiljene ali pa jih je prostovoljno sprejel. Od človeka se pričakuje, da je odgovoren za svoje vedenje in da ga tako oblikuje in usmerja, da pri doseganju svojih interesov in koristi ne posega v

interese in koristi članov družine ali drugih oseb. Dejstvo je, da obsojenec sam nikoli ne pozabi kaznivega dejanja in stigme bivšega obsojenca in zapornika, še manj pa je to pripravljena storiti družba. Stigma ostane na bivšem obsojencu praktično vse življenje. Še po njegovi smrti ljudje govorijo o njem kot o bivšem obsojencu, zaporniku, roparju ali morilcu.

Povratak v skupnost po prestani kazni je težak proces za čustveno uravnovešene osebnosti, ki jih sprejemajo družina in okolje, izredno težak pa je za tiste, ki so čustveno manj uravnovešeni, brez urejene družine in brez opore v okolju. Opora družine je odpuščenemu obsojencu potrebna, ni pa zadostna, saj se človek nujno giblje tudi izven družine in tam se šele sreča s pravo resničnostjo. Družina se lahko tudi pretvarja v odnosu do odpuščenega obsojenca, okolje se pa ne more trajno pretvarjati in odpuščeni obsojenec prej ali slej začuti, kakšen je resničen odnos okolja do njega. Včasih gre za drobne in na videz nepomembne dogodke, iz katerih odpuščeni obsojenec potem spleta celovito podobo o sebi, podobno kot iz majhnih kamenčkov lahko oblikujemo velik mozaik.²

Družina se je mogoče skrbno pripravljala na sprejem odpuščenega obsojenca in imela je visoka pričakovanja glede njegovega vedenja in prihodnosti v družini in okolju. Prav kmalu pa družina spozna, da je njihov član postal v nekatereh ozirih "čuden", da se pogosto napačno odziva na dogodke doma in v okolju in da si mnoge stvari razlaga tako kot ustreza njegovi stigmatizirani osebnosti in spremenjeni samopodobi. Kolikor večji občutek odgovornosti ima obsojenec, toliko težje pozabi, kaj je s kaznivim dejanjem in prestajanjem kazni storil družini in drugim ljudem. Takšen nenehen duševni pritisk pa vsaj občasno sproža nenadzorovane čustvene odzive, izbruhe prikrite napadalnosti do sebe in do drugih ljudi, pogosto do tistih, ki niso nič krivi. Odpuščeni obsojenec se zaveda dejstva, da ničesar, kar se je zgodilo, ne more za vselej popraviti. To pa ustvarja v človeku

napetosti, podobno kot človeka "peče vest", če je komu, ki ga ima sicer rad, storil kakšno nepopravljivo krivico.

Daljša zaporna kazen v veliki meri zmanjša človekove zmožnosti za reševanje vsakodnevnih življenjskih problemov po odpustu. Med bivanjem v zaporu se je človek prilagodil na zaporniško življenje "iz rok v usta", ko mu ni bilo treba nič skrbeti za hrano, nastanitev in obleko. Obsojenec razvije v zavodu nove navade, ki so neprimerne za življenje na prostosti. Prizonizacija povzroči nesposobnost za reševanje tudi enostavnih problemov, saj jih v zaporu sploh ni bilo (Corden, 1978, s. 61).

Številni obsojenci so odpuščeni s prestajanja kazni brez ciljev in z istimi problemi, ki so povzročili njihov prihod v zapor. Večina obsojencev je ob odpustu s prestajanja kazni enako revna, kot je bila revna ob prihodu v zapor. Zapor še poveča prejšnje težave obsojencev in ustvarja nove probleme po odpustu. Tako so v Veliki Britaniji prvo leto po odpustu s prestajanja kazni obsojencev skušali zvedeti, kakšne probleme so imeli po odpustu. Ugotovili so, da obstoja pri obsojencih posebna "preddopustniška depresija", kot prehodni odziv na pričakovane težave ob odpustu. Predopustniška depresija se najpogosteje kaže v stanju nezaupanja, potlačенosti, čustvene ambivalentnosti, v občutku nesreče in brezupa, kajti z odpustom se spremeni vse življenje obsojenca, način govora in mišljenja, način prehrane, rekreacije, razporejanje časa, odnosi z okoljem, način trošenja denarja, način prevoza. Odpust pomeni za obsojenca utesnjenost, povzroča mu zadrege, razburjenje, depresijo. Odpust pomeni za obsojenca "dramatično življenjsko spremembo" (Elkland-Olson, 1983, s. 254).

V zaporu je tekló vse življenje po pravilih in ukazih, na prostosti pa je človek samostojen. Odpuščeni zapornik se ne zna odločati, sprejema napačne ali prepozne odločitve. Ljudje na prostosti imajo vedno določene cilje, nekam hitijo in vedo, kaj jih žene, nekaj delajo, nekdo jih pričakuje ali sami nekoga pričakujejo. Obsojenec pa je v zaporu živel

dolga leta brez ciljev, sam ni nič prispeval k Življenju v zaporu, bil je le del Življenja drugih. Posledice takega Življenja se po odpustu kažejo v nezaupanju in negotovosti. Šteje se, da odpuščen obsojenec neke vrste okrevanec in da je potrebno določeno obdobje, da se zopet zave resničnosti in se usposobi za Življenje. Okolje lahko obsojenca spodbuja pri vključevanju v Življenje. Toda težava je v tem, da je odpuščen obsojenec pogosto neučinkovit na vseh področjih. Daljše Življenje v zaporu prispeva k temu, da človek dokončno izgubi voljo, domišljijo, razsodnost in vsako čustvenost (Saintes, 1970, s. 12). Obsojenec je med prestajanjem kazni sprejel nove vrednote, navade in razvade, ki so prilagojene zaporu, zato je sedaj nesposoben za izpolnjevanje normalnih socialnih vlog. Vedenje obsojenca mora po odpustu ustrezati novim pričakovanjem okolja. Vedenje iz zapora mu nič ne koristi po odpustu, celo škoduje mu. Mnogi ne zmorejo ustvarjati novih socialnih interakcij z okoljem, ker so moteni, ker je zmanjšana njihova prilagodljivost in povečana nestabilnost stališč in vedenja, poleg tega pa je njihova agresivnost sedaj bolj izražena kot pred zaporom (Szmarov, 1976, s. 229).³

Družba pričakuje od odpuščenega obsojenca, da je toliko "prevzgojen", da bo znal reševati svoje probleme z razumevanjem in potrpežljivostjo. Bistvo problema postpenalne pomoči je vprašanje, kaj obsojenec pričakuje od družbe. Obsojenec ne more nič zahtevati od družbe in nič več mu ne pripada kot ostalim občanom, ki niso bili kaznovani. Odpuščenega obsojenca čaka na prostosti stigma obsojenca in zapornika, zato pa ga je treba že med prestajanjem kazni sistematično pripravljati na bodoče žigosanje in na posledice stigmatizacije za njega in za družino. Čeprav ni mogoče popolnoma odpraviti stigme odpuščenega obsojenca, pa izkušnje kažejo, da je mogoče z nudenjem pomoči olajšati prehod obsojenca iz zapora v Življenje na prostosti. Človeku, ki dela manjše napake ob prehodu v nov status, je treba pomagati, ga vzpodbujati, mu svetovati, odpravljati napake in spodrseljaje. Pre-

hod v novo vlogo je tem lažji, čim bolj jasne so predstave človeka o zahtevah nove vloge in čim bolj si človek želi novo vlogo, pa tudi lastna dejavnost pri sprejemanju vloge je pomembna. Pomembna je odgovornost človeka do sebe in do okolja, v katerem opravlja novo sprejete socialne vloge.

2. Vsebina postpenalne pomoči

V zvezi s postpenalno pomočjo so pomembna naslednja vprašanja:

1. Koliko pomoči potrebuje odpuščeni obsojenec? Potrebna pomoč ni odvisna od dolžine prestane kazni. Podobne potrebe imata obsojenec, ki je prestal 3 mesece ali tisti, ki je prestal več let kazni zapora. Oba sta trpela zaradi ločitve od družine in družbene skupnosti. Oba imata stigmo bivšega obsojenca. Dokler ne znamo ugotoviti, kakšne težave bo imel odpuščeni obsojenec po odpustu, je najbolje držati se pravila, da bo vsak odpuščeni obsojenec imel določene težave po odpustu, vse dokler ni dokazano nasprotno.

2. Komu pomagati: ali vsem odpuščenim obsojencem ali pa le nekaterim in kakšen naj bo kriterij za nudenje postpenalne pomoči. Velja načelo: čim večje je tveganje za povratek, več pomoči potrebuje obsojenec. Pri tem se šteje, da za prvo kaznivo dejanje človeka ne more biti odgovorno pravosodje in služba za izvrševanje kazenskih sankcij. Toda, če je med odpuščenimi obsojenci veliko povratnikov, že lahko razmišljamo o odgovornosti pravosodja.⁴

3. Kdaj se začne postpenalna pomoč? Misli se, da je treba s pripravami za postpenalno pomoč pričeti že ob nastopu kazni.

4. Kako dolgo naj traja postpenalna pomoč? Traja naj, dokler se odpuščeni obsojenec ne vključi v družbo. Vprašanje pa je, kaj v primeru, če se obsojenec sploh ne vključi v družbo, kaj če tudi pred nastopom kazni ni bil vključen v družbo in si sedaj prizadevamo v okviru postpenalne pomoči za nekaj, kar sploh ni uresničljivo. Ne vemo, kaj odloča o tem, ali se bo obsojenec vključil v družbo po odpustu ali pa

se bo vrnil v zapor. V prvem obdobju po odpustu doživlja odpuščeni obsojenec pogoste krize, zato je zanj pomemben zaupen in osebni odnos z osebami na prostosti.

5. Kako ustvariti povezavo med obravnavanjem obsojenca v zavodu in obravnavanjem po odpustu? Pomembno je usklajevanje ciljev dela z obsojencem v kazenskem zavodu in njegova priprava na postpenalno pomoč.

6. Kako obsojenca sploh pripraviti, da prične sodelovati z izvajalci postpenalne pomoči? Pri tem je odločilno vprašanje, ali mora sodelovati ali pa naj bo sprejem postpenalne pomoči prostovoljna odločitev obsojenca. Kako naj doseže sodelovanje z obsojencem "prisilno" določeni svetovalec, saj obsojenca ne zadenejo nobene posledice, če noče z njim sodelovati. Vprašanje je, koliko obsojenci sploh vedo o postpenalni pomoči, kdo jim daje obvestila o postpenalni pomoči in kakšna so ta obvestila.⁵

7. Kako doseči soglasje obsojenca glede vrste in oblike postpenalne pomoči? Brez tega soglasja postpenalna pomoč ne more biti uspešna. Najbolje bi bilo doseči skladnost med prizadevanji postpenalne pomoči in nameni, željami in pričakovanji samega obsojenca.

8. Koliko nadzora nad obsojenci naj vsebuje postpenalna pomoč? To je eno od osnovnih vprašanj v zvezi s postpenalno pomočjo. Ali naj bo v tej dejavnosti več "pomoči" ali več nadzora in kako sploh dajati pomoč, ne da bi se hkrati odpravljal nadzor.⁶ Pri tem pa je odločilno, kako sam obsojenec doživlja postpenalno pomoč in dejavnosti, ki so povezane z nudenjem pomoči. Vsaka "pomoč" spravlja človeka v odvisnost in ponižanje, zato mora biti tisti, ki prosi pomoči, že toliko osebno prizadet, da mu je vseeno, kaj drugi mislijo o njem. Prejemanje pomoči zmanjšuje človekovo samospoštovanje. Zato je treba razumeti odpuščene obsojence, ki enkrat ali dvakrat še pridejo na center za socialno delo po pomoč, potem pa jih ni več. Raje se "osamosvojijo", kakor vedo in znajo, kakor da bi bili trajno odvisni od socialne pomoči.⁷

3. Pomen postpenalne pomoči za zmanjšanje povratništva

O vplivu postpenalne pomoči na zmanjšanje povratništva je zelo malo ugotovitev. Večinoma se domneva, da bi morala postpenalna pomoč vplivati na zmanjšanje povratništva. Toda pravega vpliva ne poznamo. Sicer pa je merjenje tega vpliva ne le težko, temveč nemogoče, vse dokler ne poznamo natančnih vzrokov za kriminaliteto in za povratništvo, dokler ne poznamo pravih razlogov za izrekanje kazni zapora, dokler ne poznamo prave vsebine tretmana v kazenskem zavodu in namenov izvrševanja kazni zapora in dokler ne znamo meriti učinka kaznovanja, izvrševanja kazni zapora in tretmana. Dokler ne vemo, kako in zakaj naj bi vplivali na prestopnika, dokler ne vemo, kaj naj bi med prestajanjem kazni spremenili pri prestopniku in kakšen naj bi bil po prestani kazni in kako meriti spremembe glede na učinek izvajanega in ne le zamišljenega tretmana, so vsi poskusi ocenjevanja vpliva postpenalne pomoči na povratništvo otežkočeni, če ne onemogočeni. Vprašanje pa je tudi, ali je namen kaznovanja in izvrševanja kazni zapora res le preprečevanje povratništva. Koliko časa naj odpuščeni obsojenec ne bi bil povratnik po odpustu na prostost, ali naj bo ta čas kaj odvisen od dolžine prestane kazni, od tretmana in postpenalne pomoči. Ali sploh znamo meriti vse oblike potrebne in nudene postpenalne pomoči? Kaj naj bo kriterij za merjenje uspeha postpenalne pomoči, "pomoč", kakor jo opazujejo tisti, ki nudijo pomoč (npr. denarna pomoč v znesku 500.000 din je lahko z vidika socialnega skrbstva že "velika pomoč") ali pa naj bo upoštevan izključno subjektivni kriterij samega obsojenca (zanj 500.000 din denarne pomoči zelo malo pomeni, če je brez vseh sredstev za preživljanje)?

V teoriji se poudarja, da je "uspeh" prestajanja kazni in postpenalne pomoči v odločilni meri odvisen od tako imenovanih pozaporskih pričakovanj samega obsojenca. Praviloma nihče ne more pomagati obsojencu v življenju, če nima ciljev, ki bi ga odvrčali od kriminalitete in če nima predstave, kaj bi mu v življenju poleg kriminalitete še lahko

prinašalo "dobiček" (po ekonomski teoriji kriminalitete). Seveda se ob tem razmišljanju nenehno vpletajo vprašanja, kaj je bilo sploh odločilno v prejšnjem življenju obsojenca, da je storil prvo ali katerokoli naslednje kaznivo dejanje in zakaj je po prvi prestani kazni (ali kakšni drugi sankciji) sploh še ponavljal kazniva dejanja. Vprašanje je, ali so bile za kriminaliteto bolj odločilne osebne psihološke ali stvarne družbene okoliščine. Če ne vemo za vzroke kaznivih dejanj, ne moremo vedeti niti, kakšen tretman obsojenci potrebujejo in kako naj se tretman izvaja, zato ni mogoče vedeti tudi, kakšna postpenalna pomoč bi jim koristila in kako naj se ocenjuje uspeh prestajanja kazni in postpenalne pomoči. Vprašanje je tudi, ali je komu sploh do tega, da bi spoznal človekova pozaporska pričakovanja, naj si bo to že v času sojenja in izbire kazenske sankcije, med prestajanjem kazni ali šele v času nudenja postpenalne pomoči in preverjanja uspeha postpenalne pomoči. Na obsojenčeva pozaporska pričakovanja vplivajo "pred-zaporski", "zaporski" in "po-zaporski" dejavniki. Kateri so odločilni za nadaljnje življenje odpuščenega obsojenca, ne vemo. Vse, kar človek v življenju stori ali česar ne stori, je del določene socialne vloge, zato je tudi kriminaliteta kot enkratna ali trajnejša dejavnost le določena socialna vloga, ki ima svoje zakonitosti za nastanek, trajanje in prenehanje. Zdi se, kakor da vsi poskusi kaznovalnega in rehabilitacijskega tretmanskega vplivanja na prestopnikovo vedenje niso dali zadovoljivih rezultatov, če s tem mislimo na spreminjanje prestopnikovega vedenja. Od tod danes tudi usmeritev na opuščanje namenov za spreminjanje obsojenčeve osebnosti in večje osredotočenje na podpiranje obsojenčevih uresničljivih in družbeno sprejemljivih ciljev. Zato je ob postpenalni pomoči vedno odločilno vprašanje obsojenčevih želja in sposobnosti za prevzemanje ustreznih socialnih vlog. Očitno je, da na "nekriminalnem" področju niso vsi ljudje enako sposobni za prevzemanje in igranje vseh razpoložljivih socialnih vlog, zato se opravlja nenehen izbor

(selekcija), kdo bo opravljal kakšno vlogo. In če po drugi strani mnogi ljudje "ljubijo" svojo poklicno ali delovno socialno vlogo, ni razloga, da ne bi ljudje "ljubili" tudi svoje kriminalne (poklicne) vloge, ki jim prinaša vse, kar pričakujejo od življenja. Pomembna je tudi večja ali manjša prostost pri izbiri socialne vloge, saj je razumljivo, da si mnogi ljudje niso prostovoljno izbrali svojih "ne-kriminalnih" socialnih vlog, zato si ne morejo ljudje prostovoljno izbirati niti svojih "kriminalnih" socialnih vlog. Očitno je, da življenje ne more ponujati hkrati dvojne zakonitosti, ene za ne-kriminalne in druge za kriminalne socialne vloge.

V kolikor sprejmemo domnevo, da nihče ne gre iz zapora tak, kot je šel vanj, potem je tudi razumljivo, da še tako dobra priprava obsojenca na odpust in še tako dobra postpenalna pomoč ne moreta vedno doseči zaželenih namenov, če te namene osredotočimo npr. samo na preprečevanje povratništva. Čeprav sprejmemo domnevo, da je za uspeh prestajanja kazni in postpenalne pomoči odločilna stopnja ohranjenega samospoštovanja obsojenca, si s tako domnevo nič ne pomagamo, dokler ne vemo, kakšna je sploh bila stopnja samospoštovanja pri obsojencu pred storitvijo kaznivega dejanja, (čeprav je praviloma že sama storitev kaznivega dejanja, ki ima značaj destruktivne in negativne deviantnosti, znak znižanega samospoštovanja). Te stopnje pa nikoli ne moremo izmeriti po storjenem kaznivem dejanju, po obsodbi in po prestani kazni zapora (to bi bilo podobno, kot če bi hudo pijanega človeka spraševali, kako se je počutil, ko je bil trezen). Zato tudi težko zvemo, kaj je v kazenskem zavodu takega, da znižuje obsojenčevo samospoštovanje, in kolikšno je to znižanje, ker nimamo ugotovljenega samospoštovanja obsojenca med prestajanjem kazni in po prestani kazni s čim primerjati. Trditev, da kaznovalno in nadzorstveno usmerjeni kazenski zavodi vedno znižujejo obsojenčevo samospoštovanje, ni dokazljiva. Sklicevanje, da tak zavod obsojencem jemlje ali omejuje avtonomijo, je brez pravega pomena, dokler ne vemo, s kakšno

stopnjo samospoštovanja prihaja obsojenec v kazenski zavod, kakšna stopnja samospoštovanja je zanj "normalna" in kakšna stopnja samospoštovanja je "normalna" za povprečnega človeka, ki ni storil kaznivega dejanja in ni bil na prestajanju zaporne kazni. Očitno ni mogoče pričakovati, da bi lahko kazenski zavod povečal stopnjo samospoštovanja obsojenca. Od kaznovanja tega ni mogoče pričakovati. Zato pa tudi ni mogoče pričakovati, da bi se lahko današnji "kazenski" zavodi spremenili v zavode "za pomoč". Policija, tožilstvo, sodišče in kazenski zavodi so to, kar so, zato tudi poskusi, da bi penološki delavci lahko iz kazenskih zavodov naredili kaj drugega (npr. tretmanske, terapevtske, korekcijske, prevzgojne, resocializacijske ustanove), kot je naravna vloga teh ustanov, niso dali uspeha. Morda je tako tudi najbolj prav. Kazensko pravosodje in s tem tudi izvrševanje kazenskih sankcij (skupaj s "prisilno" psihiatrijo in vsaj delno tudi s prisilnim služenjem vojaškega roka) so skoraj edina področja današnjega življenja, kjer si stojita nasproti dve veliki skupini ljudi z različnimi interesi in med skupinami praviloma ni in ne more biti konstruktivnega dialoga. Lahko bi ga seveda bilo več, kot ga je danes, ne da bi s tem ogrozili osnovne vloge različnih področij. V zaporu se kaže, da tistega, kar si želi obsojenec, ni mogoče doseči, isto velja tudi za tisto, kar si želijo delavci zavodov. Nasprotja med skupinama so tako globoka, da jih ne more spremeniti niti še tako "lepa" zakonodaja o izvrševanju kazenskih sankcij ali razglašeno nudenje postpenalne pomoči. Težava je namreč v tem, da ne vemo, kaj je v zaporu dobrega in kaj je slabega. So samo domneve o tem, ki jih praksa včasih bolj drugič manj potrjuje. To pa je le dokaz več, da morajo na tem področju obstojati določena pravila, ki jih še ne znamo pojasniti. Tako nihče ne zna pojasniti, zakaj človek po prvi prestani kazni zapora stori ponovno kaznivo dejanje. Zato je tudi razpravljanje o pomenu postpenalne pomoči za preprečevanje povratništva le ugibanje, ki se lahko kdaj tudi približa resničnosti, je pa ne more odkriti in spoznati, da

bi lahko na izsledkih oblikovali drugačno prakso na področju postpenalne pomoči.

Če velja danes prepričanje, da je "dober" samo tisti kazenski zavod, ki pri obsojencih razvija intelektualni napredek (sposobnost mišljenja in predvidevanja, večjo gibljivost v izbiri motivov in poti za njihovo zadovoljevanje in v zniževanju frustracij) in jim omogoča njihov emocionalni razvoj, si s tem še nič ne pomagamo, dokler ne znamo, ne moremo ali nočemo oblikovati kazenskih zavodov tako, da bi obsojencem to res omogočali. Od same teorije, pa naj bo še tako sodobna, obsojenci nimajo korist, dokler ta teorija vsaj delno ne postane tudi praksa na področju izvrševanja kazni zapora. Obsojencem sodobna penološka teorija lahko v določenih okoliščinah celo škoduje. Danes ni še nobenega vzorca, kakšen naj bi bil zapor, da bi obsojencem zagotovil intelektualni napredek in emocionalni razvoj.

Če opazujemo postpenalno pomoč kot del prizadevanj v korist obsojenca, potem je odprto vprašanje, kaj na tem področju lahko stori sam kazenski zavod, v katerem obsojenec prestaja kazen zapora, in to še med prestajanjem kazni, in zakaj je sploh potrebna postpenalna pomoč. Ali je v postpenalni pomoči kaj takega, česar ne bi bilo mogoče urediti že med prestajanjem kazni; to še zlasti velja za obsojence, ki prestanejo vso odmerjeno kazen in je dolga leta naprej znan datum odpusta. Zdi se, kakor da ni daleč od resnice trditev, da je potrebno tem manj posebne postpenalne pomoči, čim boljši je kazenski zavod, in obratno: večja potreba po postpenalni pomoči kaže na pomanjkljivo delo kazenskega zavoda. Dokler so bili v zgodovini kazenski zavodi pretežno ali izključno kaznovalne ustanove, je bilo še smotno govoriti o postpenalni pomoči kot posebni dejavnosti. Ko pa naj bi (če mislimo na slovenske kazenske zavode) kazenski zavodi postali tretmanske in v pomoč usmerjene ustanove, je seveda brez pomena govoriti še naprej o postpenalni pomoči kot posebni dejavnosti. Vse tisto, kar naj bi se opravilo v okviru današnje postpenalne pomoči izven kazenskih zavodov in po

prestani kazni, bi bilo mogoče opraviti že med "tretmanom" v zavodu. Če bi se odločili, da je priprava obsojenca na redno zaposlitev po prestani kazni samo odgovornost delavcev kazenskega zavoda (in v tem okviru tudi samega obsojenca)⁸, bi bilo vedno mogoče ugotoviti, za koliko obsojencev kazenski zavod ni opravil te svoje naloge. Če pa so danes za to nalogo "odgovorni" številni izvenzavodski organi in službe, nikoli ni mogoče ugotoviti, kdo na tem področju ni opravil svojega dela. Tu le omenjamo problem, ali je odpuščenega obsojenca sploh mogoče zaposliti, če na dan njegovega odpusta ni na razpolago prostih delovnih mest. "Ponujanje" in "iskanje" zaposlitve za odpuščenega obsojenca je seveda le igra, če ni na razpolago delovnih mest. Zato ni v preverjanju uspeha postpenalne pomoči nikoli mogoče presoditi, koliko obsojencev "ni hotelo" in koliko obsojencev "ni moglo" dobiti zaposlitve. Danes se zdi, da je organizacija postpenalne pomoči izven kazenskih zavodov sama prispevala k temu, da so se zmanjšala prizadevanja kazenskih zavodov za postpenalno pomoč. Namesto, da bi kazenski zavodi ob vpeljevanju tretmanske usmeritve povečali svoja prizadevanja za pripravo obsojenca na življenje po odpustu, se jih za to nalogo vedno bolj razbremenjuje, in sicer toliko bolj kolikor bolj se zahteva posebna izvenzavodska dejavnost zaradi nujenja postpenalne pomoči. Zato je treba tudi slovenski zakon o izvrševanju kazenskih sankcij in pravilnik o izvrševanju kazni zapora oceniti kot neustrezna v tistem delu, kjer skrb za postpenalno pomoč prenašata na izvenzavodske organizacije. Tako lahko kazenski zavodi še naprej ostajajo kaznovalno in nadzorstveno usmerjeni, družbene službe izven zavodov (in vsa družba glede na razglašeno načelo o podružbljanju izvrševanja kazni zapora v SR Sloveniji) pa naj potem odpuščene obsojence rehabilitirajo (postavljanje svetovalcev na predlog zavoda ali na lastno pobudo) in jim pomagajo pri reševanju njihovih problemov, ki so le posledica prestajanja kazni in načina prestajanja kazni zapora.

V zvezi s postpenalno pomočjo ostaja množica nerešenih.

vprašanj, če to dejavnost opazujemo z vidika izvrševanja kratkih, daljših ali dolgih kazni zapora. Tako je Gazvoda spraševal obsojence, ki so bili povratniki, ali so po prestatih prejšnjih kaznih dobili družbeno pomoč: od 96 povratnikov je 26 (27 %) dobilo pomoč, in sicer 11 zaposlitev, eden nastanitev, ostali pa denarno pomoč. Iz tega je Gazvoda sklepal, da je to posledica "dejstva, da se socialna služba ne zanima posebej za obsojence po prestatih kratki kazni zapora" (Gazvoda, 1980, s. 27). Ob tem je vprašanje, katera domneva je sploh pravilna. Ali domneva, da bi se socialna služba "moralna" zanimati za vsakega obsojenca, ki prestane kratko kazen, ali druga domneva, da to ni dolžnost socialne službe, vse dokler obsojenec sam ne spozna, da potrebuje postpenalno pomoč. Katera domneva je pravilna, ni mogoče oceniti vse do tedaj, dokler ne vemo, kaj je bi namen prestatjanja kratke kazni zapora, kakšen tretman je užival obsojenec med prestatjanjem kazni in katera oblika postpenalne pomoči je sposobna odpuščenemu obsojencu preprečiti povratništvo. Tudi sicer ne vemo, ali je ugotovljena nudena postpenalna pomoč 26 odpuščenim obsojencem preprečila njihovo povratništvo kaj bolj kot nenudena pomoč vsem ostalim 70 odpuščenim obsojencem.

V KPD Požarevac so pred leti napravili poskus, s katerim so ugotavljali, kakšna so stališča obsojencev do postpenalne pomoči. Za poskusno skupino obsojencev je bilo 6 mesecev pred odpustom vpeljana skupinsko svetovanje enkrat tedensko (skupaj je bilo 24 sestankov, ki so povprečno trajali po 70 minut). Na sestankih so se obravnavala tudi vprašanja, povezana s postpenalno pomočjo. Pred začetkom poskusa so merili stališča vseh obsojencev do postpenalne pomoči. Stališča so bila "absolutno negativna". V poskusni skupini je ostalo tako stališče tudi po koncu poskusa, torej po vseh 24 skupinskih sestankih. Pri kontrolni skupini, ki ni bila deležna takega načrtnega skupinskega svetovanja, pa je bilo stališče do postpenalne pomoči enako negativno v začetku in na koncu merjenja. Iz tega so sklepali, da skupinsko sveto-

va, je ne vpliva na spreminjanje stališč obsojencev do postpenalne pomoči (Mitić, 1975, s. 52).

Leta 1973 je bil v državi Kolorado (ZDA) ustanovljen v mestu Denver poseben odbor za koordinacijo različnih služb, ki sodelujejo v obravnavanju obsojencev med prestajanjem kazni in po odpustu na prostost. Izdelan je bil načrt za intenzivni nadzor in pomoč odpuščenim obsojencem (Intensive Probation and Parole Supervision Project), ki se je najprej izvajal eno leto, potem pa je bil podaljšan na dve leti. Vsaka krajevna služba za pomoč odpuščenim obsojencem je dobila dodatne delavce, in sice po enega supervizorja, tri svetovalce, enega vodjo službe za pomoč obsojencem in dva delavca za pomoč odpuščenim obsojencem. Že v prvem letu delovanja teh služb je bil dosežen velik uspeh, saj se je zmanjšalo povratništvo za 50%. Zlasti se je zmanjšalo povratništvo na področju premoženjskih kaznivih dejanj (vlomi, ropi, tatvine). Sklepali so, da je to posledica dejstva, da so delavci služb imeli sedaj več časa, da so se lahko bolj posvetili problemom odpuščenih obsojencev. Pomembna je bila tudi vzgoja javnosti za pomoč odpuščenim obsojencem. Prizadevali so si, da bi dosegli podporo javnosti pri izvajanju načrta, zato je bil načrt razložen v šolah, v cerkvah, v družinah, društvih, vsem so bila razdeljena obvestila o akciji in pomoči odpuščenim obsojencem. Ugotovili so, da je najbolj prispevala k zmanjšanju povratništva zanesljiva zaposlitev po odpustu (Alders, Hemingway, 1975, s. 38).

Osnovno vprašanje je, kako naj socialni delavec dela z različnimi vrstami obsojencev in kakšne naj bodo razlike v delu z obsojenci, ki so obsojeni na dolge, kratke in zelo kratke kazni, ki so obsojeni za različna kazniva dejanja, ki se razlikujejo po osebnosti, po življenjski preteklosti, po pretekli socializaciji, po kriminalni preteklosti, po poklicu, izobrazbi in po družinskih razmerah. Danes ne vemo niti tega, kaj obsojenci pričakujejo od socialnega delavca v kazenskem zavodu. Pri tem je mogoče, da imajo številni obsojenci napačne predstave o možnostih in nalogah socialnega de-

lavca, obvestila so lahko dobili od večkratnih povratnikov, ki so "živ" dokaz, da jim socialni delavec ni mogel pomagati med prejšnjim prestajanjem kazni, da ne bi postali povratniki. Malo pomembno je, kaj misli o sebi, o svojem delu, o svojih sposobnostih in uspehih sam socialni delavec, bolj pomembno je, kaj mislijo o njem in njegovem delu obsojenci. Zato ni dovolj samo poznati namenov socialnega delavca, temveč tudi pričakovanja obsojencev. Raziskava v Veliki Britaniji je pokazala, da ima ugodno mnenje o socialnem delavcu 29% obsojencev, 46% ima nevtralno mnenje in 25% ima neugodno mnenje. Z isto raziskavo so merili učinek intenzivnega socialnega dela z obsojenci v zadnjih 6 mesecih pred odpustom iz zavoda. Od obsojencev, ki so bili v poskusni skupini z okrepljenim socialnim delom pred odpustom, je bilo po dveh letih po odpustu ponovno obsojenih 57,3%; iz kontrolne skupine, ki je uživala le "normalno" socialno delo, pa je bilo 76,0% povratnikov. Tako je poskus dokazal, da okrepljeno socialno delo z obsojenci pred odpustom zmanjšuje povratništvo. Raziskava je pokazala, da okrepljeno individualno socialno delo lahko koristi samo tistim obsojencem, ki so dovolj inteligentni in imajo dovolj razvito verbalno sposobnost ter motivacijo za sodelovanje s socialnim delavcem. Čim boljši je bil odnos obsojenca do socialnega delavca, večja je bila korelacija obsojenca od socialnega dela. Socialno delo je imelo največ uspeha pri tistih obsojencih, ki so imeli najmanj problemov. Obsojenci so najbolj pripravljeni za sodelovanje s socialnim delavcem v začetku in na koncu prestajanja kazni (Shaw, 1974, s. 46).

Čeprav skušajo navedene raziskave dokazati vpliv postpenalne pomoči na zmanjšanje povratništva, imajo toliko pomanjkljivosti, da nas ne morejo popolnoma prepričati o tem vplivu. Še zlasti ostaja nerešeno vprašanje, koliko časa po odpustu s prestajanja kazni naj postpenalna pomoč odpuščenemu obsojencu preprečuje povratništvo. Nobena raziskava ne pove, kaj v postpenalni pomoči je obsojencem preprečilo povratništvo oziroma ali bi sploh bili povratniki, če ne bi

d. bili postpenalne pomoči. Tako ostajajo še vedno brez odgovora številna vprašanja o vplivu postpenalne pomoči na preprečevanje povratništva. Sicer pa bi bilo najprej treba določiti vse še ostale namene postpenalne pomoči in ne le preprečevanje povratništva, da bi lahko ocenjevali uspešnost ali neuspešnost postpenalne pomoči v okviru celovitega namena kaznovanja in izvrševanja kazni zapora.

OPOMBE

1. Na prvem posvetovanju združenja za penologijo SAP Vojvodine od 24. do 25.3.1977 na temo "Postpenalna pomoč obsojencem na območju SAP Vojvodine" je bil namesto postpenalne pomoči sprejet pojem "postpenalni tretman". To so utemeljili s tem, da novi pojem globlje in bolj obsežno zajema celokupno problematiko dela z obsojencem v poodpustniškem obdobju. Na posvetovanju je bilo ocenjeno, da je postpenalni tretman sestavni del celokupnega tretmana in da se uspešna resocializacija lahko doseže samo z enotnostjo vseh ukrepov. - Zaključci prvog svetovanja udruženja za penologiju SAP Vojvodine, str. 1.
2. "Prej sem imel veliko prijateljev. Med dopustom sem jih sicer srečal, vendar se jim je že na obrazu poznalo, da me najrajši sploh ne bi poznali. Človek ostane žal sam. Ko sem bil na dopustu, sem imel občutek, da vsi vedo, od kod prihajam; da na cesti, na vlaku in na avtobusu vsi ljudje vedo, da sem bil zaprt. Zdelo se mi je, da me za hrbtom opravljajo, čeprav sem bil prvič kaznovan in vem, da me vsi ne poznajo." (Izjava obsojenca, Brezovnik-Šajn, 1975).
3. "Kljub odbijajočim rešetkam je zapor za marsikaterega obsojenca pribežališče, ki mu nudi socialno varnost, medtem ko mu prostost in življenje zunaj pomenita stiske in neznanke, ki jih sam ne more in ne zna rešiti" (Ule, 1980).
4. V Veliki Britaniji so ugotovili, da je majhno tveganje za povratništvo pri prvič obsojenih, saj se jih 75% ne vrne

več v zapor. Obsojenci, ki prestajajo drugo zaporno kazen, potrebujejo največ pomoči, ker je druga kazen odločilna v življenju človeka. Obsojenec, ki prestaja prvo kazen zavora, ima še zadovoljive stike z okoljem, stigma ga sicer spremlja po odpustu, vendar imajo ljudje še vedno bolj v spominu njegovo prejšnje življenje, kaznivo dejanje jemljejo bolj kot slučaj in so mu pripravljeni "odpustiti" spodrslija in ga spejeti kot sebi enakega (Pre-release Treatment and After-care, 1960, str. 45)

5. V Veliki Britaniji je raziskava leta 1976 ugotovila, da 20% obsojencev ni nič vedelo o postpenalni pomoči, nadaljnjih 25% pa ni vedelo natančno, kdo in kakšno pomoč jim lahko nudi. Po drugi strani pa služba za postpenalno pomoč malo ve o življenju obsojencev po odpustu. Zlasti je malo podatkov o življenju "drobnih kriminalcev", ki so večkrat obsojeni na krajše kazni. Ni znano, kakšne so njihove težave po odpustu in kaj se dogaja z njimi na prostosti. Ugotovljeno je bilo, da delavci kazenskih zavodov obljubljaajo obsojencem pogoje, ki jih ne bo mogel nihče izpolniti po njihovem odpustu na prostost. Zato imajo obsojenci nerealna pričakovanja po odpustu. Poleg tega v zaporu ni mogoče načrtovati vseh različnih položajev v življenju obsojenca po odpustu (Corde, After Prison, str. 54).
6. Tako je zakon Hrvatske leta 1916 odpravil "redarstveni nadzor" nad pogojno odpuščenimi obsojenci, "jer je zlo djelovao na kažnjenika, koji je došao svojoj kući. Nisu rijetki slučajevi, da je čovjek, koji je izišao iz kaznionice i odlučio da živi ubuduće poštenim životom, da čestitim radom zasluži svoj kruh i našao ga. Zatajio je naime, da je došao iz kaznionice, jerbo onaj, za kojim se jedamput zatvore vrata kaznionice, taj će teško naći čestite zarade u poštenom društvu, jer ga svaki izbjegava. Čovjek, koji je bio u redarstvenom nadzoru, dok je bio na poslu, došao je stražar, da se informira kod gospodara,

kakav je, jer je došao iz Lepoglave. Taj će čovjek dospeti na ulicu, jer neće niko da radi sa bivšim kažnjenikom (Šilović, 1920, str. 191).

7. K piscu tega prispevka je v marcu 1986 večkrat prišel odpuščenih obsojenec Z.F., večkratni povratnik. Nenehno je imel problem, da je bil brez denarja, ker ni več dobival redne socialne pomoči. Njegov običajni pozdrav ob prihodu je bil: "Tovariš, lačen sem, želodec zahteva svoje." V časopisu Delo je bila 7.8.1986 novica, da je Z.F. izvršil več goljufij s kreditno kartico, zoper njega je bil odrejen pripor. V letu 1988 pa je prišla vest, da je med prestajanjem kazni storil samomor.
8. "Obsojencem damo vedeti, da so predvsem oni sami odgovorni med prestajanjem kazni skrbeti za svojo zaposlitev po prestani kazni" (Stanišljević, 1972, str. 134).

LITERATURA

- Alders, D.D., Hemingway, P., Colorado launches program aimed at reducing recidivism, American Journal of Correction, Minneapolis, 1975/4, str. 38-39.
- Brezovnik-Sajn, A., Z velikimi črkami bom napisala: PRIHAJAM, Nedeljski dnevnik, Ljubljana, 31.12.1975
- Corden, J. et al., After prison, A study of post-release experiences of discharged prisoners, Heslington, University of York, 1978, str. 93.
- Elkland-Olson, S. et al., Post-release depression and the importance of familial support, Criminology, Beverly Hills. 21/1983/2, str. 253-275.
- Gazvoda, A., Izvršavanje kratkih kazni lišenja slobode u SR Sloveniji. V: Izvršenje krivičnih sankcija u Jugoslaviji sa posebnim osvrtom na ulogu organa pravosuđa i organa socijalne zaštite. Savetovanje Arandelovac, 16.-18.10. 1980. Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 1980, str. 1-32
- Inkeri, A., Current Scandinavian criminology and crime control. Helsinki, Research Institute of Legal Policy,

1974, str. 36-74

Johnson, H., Crime, correction and society, Homewood, The Dorsey Press, 1964, str. 792

Mitić, S., Uticaj grupnog savetovanja na menjanje stavova osuđenih lica, Penologija, Beograd, 3/1975/2, str. 40-57

Pre-release treatment and after-care as well as assistance to defendants of prisoners. United Nations Congress, London 1960. New York, United Department of Economic and Social Affairs, 1960, str. 79

Saintes, M., Les cheminements les plus favorables au reclassement social des recidivistes, Revue penitentiaire et de droit penal, Paris, 95/1970/1, str. 9-16.

Shaw, M., Social work in prison, London, Her Majesty's Stationery Office, 1974, str. 154

Stanišljević, I., Aktivno učešće osuđenih u organiziranju postpenalnog tretmana, Savjetovanje o postpenalnoj zaštiti, Medulin 25.-27.11.1971, Zagreb, Zavod za socijalni rad, 1972, str. 129-137

Szmarov, J.W., Problems psychosociaux de l'assistance postpenitentiaire. Troisieme seminaire regional du Centre interantional de criminology compare, Montreal, 1976, str. 227-242.

Šilović, J., Kazneno pravo, Zagreb, Knjižara Hratskog Sveučilišta, 1920, str. 383

Ule, M., Prostost v senci rešetk, Nedeljski dnevnik, Ljubljana, 23.11.1980

Zaključci prvog savetovanja Udruženja za penologiju SAP Vojvodine, Novi Sad, 24.-25.3.1977, Novi Sad, Udruženje za penologiju SAP Vojvodine, 1977, str. 5. Tipkopolis.

Franc Brinc, diplomirani socialni delavec in diplomirani pravnik, doktor pravnih znanosti, višji znanstveni sodelavec, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Trg osvoboditve 11, 61000 Ljubljana

KAKŠNO PROSTOVOLJSTVO ZA KAKŠNO PODRUŽBLJANJE

WHAT KIND OF VOLUNTEERING FOR WHAT KIND OF SOCIALIZATION

SREČO DRAGOS

Povzetek

Prostovoljstvo je vedno povezano s podružbljanjem. Historična analiza pojma solidarnosti pri Durkheimu, Marxu in Engelsu pokaže, da ta pojem označuje kategorijo kolektivne zavesti, nerazdružljivo povezane s pojmom podružbljanja. Predlagana je tipologija štirih načinov izvajanja solidarnosti in podružbljanja glede na dimenziji povezanosti-izolacije in samostojnosti-podrejenosti: skladje družbenosti in individualnosti, konformizem, totalitarizem, anarhičnost. Zastavljena je konceptualna analiza "prostovoljstva od spodaj" in "prostovoljstva od zgoraj".

Summary

Voluntary work has been always connected to the socialization of services. Historical analysis of the concept of solidarity of Durkheim, Marx and Engels shows that the concept has meaning of collective consciousness, undivisibly connected with the concept of socialization. A typology of 4 types of realization of solidarity and socialization has been proposed on the basis of two dimensions: connectedness-isolation, autonomy-submission: sociability and individuality, conformity, totalitariness and anarchy. Two attitudes to voluntary work are presented: attitude from bottom on and attitude from top down.

I.

Večkrat lahko zasledimo omenjanje prostovoljnega (socialnega) dela v zvezi s pojmom podružbljanja, kar v naši družbi ni nikakršna novost. Takoj po vojni, ko so bile meje med posameznimi družbenimi sektorji (politiko, ekonomijo, socialo, kulturo, znanostjo itd.) bistveno bolj zamegljene, kot so danes, so se prav preko prostovoljstva (oz. "prostovoljstva") večkrat reševali takšni problemi, za katere so v razvitih družbah pristojni posamezni sektorji (specializirane

službe itd.). Tako so na primer v povojnih delovnih akcijah ljudje množično prispevali ne le k materialni izgradnji družbe, pač pa tudi k njeni izgradnji v političnem in kulturnem smislu. Danes pa gre za drugačen poudarek: mnogi vidijo v prostovoljnem delu sredstvo za odpravljanje tistih motenj (predvsem socialnih), ki nastajajo zaradi vse večje disfunkcionalnosti ustreznih sistemskih mehanizmov (sektorjev, institucij, dejavnosti), ki zaradi siromaščenja celotne družbe ne morejo več zadovoljivo opravljati tistega, zaradi česar so bili ustanovljeni. Nazorna ilustracija tega je na primer stališče Geze Bačiča, ki smo ga lahko pred kratkim prebrali v Delu (ob podelitvi priznanj za dosežke v socialnem delu in socialni politiki):¹

"Socialno skrbstvo pesti predvsem linearno administrativno omejevanje sredstev. Zato naj bi v prihodnje še bolj spodbujali različne neinstitucionalne oblike zagotavljanja pomoči, od sosedске pomoči do samopomoči in prostovoljnega socialnega dela z ljudmi. Vsi ti ukrepi bodo nujni zlasti zaradi uresničevanja gospodarske reforme, saj bo predvsem na začetku zaostрила socialne probleme...Žal pa je zvezni izvršni svet spet pripravil predlog zakona, po katerem naj bi omejili sredstva za družbene dejavnosti..."

Sugerira se torej takšno sklepanje: ker zaradi neustreznih potez zvezne politike (oz. njenega ZIS) prihaja do blokad v gospodarstvu, zaradi česar trpijo družbene dejavnosti ter s tem socialno skrbstvo - je treba isakti izhod iz socialnih stisk v prostovoljnem socialnem delu (!?). Se pravi, če odpove podružbljanje politike (npr. nadzor nad ZIS), potem je izhod iz socialne krize medsosedska pomoč ter afirmacija neinstitucionalne sfere. Ker to ne zveni najbolj prepričljivo, se postavlja vprašanje, na kakšnih premisah stoji navedena Bačičeva trditev: ali so to nastavki za kakšno novo teorijo civilne družbe v kriznih razmerah ali pa gre za radikalen politični obrat v tem smislu, da se je prej pač z afirmacijo socialističnega podružbljanja (vsega na

vseh ravneh) zapostavljalo vse, kar ima v kapitalizmu določeno avtonomijo (ekonomija, kultura, socialna, neinstitucionalna sfera itd.) - zdaj, ko se takšno socialistično podružbljanje ni obneslo, se pa poudarek obrne in od vsega, kar ni izvorno politično, se pričakuje, da bo rešilo socializem iz tistih zadreg, v katerih je politični koncept podružbljanja odpovedal.

Naj se na prostovoljstvo gleda v smislu prej citirane trditve (prostovoljstvo je nujno "zaradi uresničevanja gospodarske reforme") ali pa tako kot včasih, ko se je smatralo za nepotrebno (ker naj bi politično-ekonomski razvoj odpravil potrebo po njem), vedno se prostovoljstvo postavlja v neko zvezo s podružbljanjem: tu hočem opozoriti, da kljub špekulacijam, ki se skrivajo za tem, zveza med tema dvema pojma ni čisto brez osnove. Ni pa problematična zveza prostovoljstvo-podružbljanje, pač pa razumevanje enega in drugega.

II.

Prostovoljno socialno delo je oblika solidarnosti in zato je pomembno, kako razumemo solidarnost. Klasično razumevanje solidarnosti predstavlja Durkheimova razlaga, ki ta pojav razume kot posledico družbene delitve dela. E. Durkheim se je zavedal paradoksa, da družbena delitev dela po eni strani povzroča vse večjo odvisnost od drugih (specializiranih) producentov oziroma od širše družbe. Kot rešitev tega protislovja med vse večjim osvobajanjem in vse večjo odvisnostjo je nastala njegova delitev ne mehansko in organsko solidarnost. Prva je značilna za tisto stanje zavesti, ki ga imajo člani v nerazviti skupnosti (kjer ni diferenciacije, ker ni delitve dela) in kjer se solidarnost zagotavlja z represivnimi pravili vedenja (t.i. represivno pravo) oziroma z zahtevo po vsesplošnem konformizmu. Organska solidarnost pa izhaja iz delitve dela, kjer prihaja do povezovanja parcialnih interesov med diferenciranimi deli družbe in

posamezniki (od tod t.i. restitutivno pravo). Za Durkheima je torej solidarnost moralna kategorija, ki ustreza določeni (mehanski ali organski) kolektivni zavesti ter je v tem smislu nekakšen dialektični presežek nasprotij idnndividuacije (vse večjega osamosvajanja posameznikov) in socializacije oz. podružbljanja (odvisnosti posameznika od širše družbe). Solidarnost je torej tisto, kar neko družbo (skupino) drži skupaj, da lahko funkcionira kot celota. Je nekakšen konsenz, ki zagotavlja povezanost te celote in trdnost njene notranje organiziranosti (natančneje: konsenz je zgolj sporazum glede doseganja nekih ciljev, solidarnost pa je nekaj več, saj vključuje tudi istost oz. podobnost vrednot; je torej čustveno obarvan konsenz).

Na drugi strani kritiki Durkheima radi poudarjajo, da je preveč funkcionalističen, ker v zvezi s solidarnostjo zanemarja temeljne družbene antagonizme (npr. razredne), oziroma jih ima zgolj za disfunkcionalne. Zato v nasprotju z Durkheimom marksizem bistveno drugače gleda na solidarnost in jo razlaga prav iz nasprotnosti interesov (delavcev, kapitalistov), bistveno obeležje teh interesov pa je materialno in ne moralno. Tako se zaradi nasprotovanja delavcev kapitalistom pojavi solidarnost med delavstvom, ki strne vrste in izvede spremembo družbene ureditve. Solidarnost zato ni zgolj zavestna, pač pa razredna in materialna kategorija ter konkretna družbena sila. Če natančneje pogledamo Marxa, pa vidimo, da si z Durkheimom glede tega nista tako zelo različna. Pri Marxu je namreč pojem solidarnosti omenjen le na enem mestu, tam, kjer govori o temeljnem načelu I. internacionale (gre za govor o haaškem kongresu, na katerem so 1872. obračunali s pristaši Mihaila A. Bakunina). Na tem mestu je solidarnost omenjena kot "načelo, ki nam daje življenjsko moč" in šele utrditev tega načela "med vsemi delavci vseh dežel" bo omogočila uresničitev velikega končnega cilja, "ki smo si ga zastavili. Prevrat mora biti solidaren, tega nas uči veliki zgled pariške komune, ki je padla zaradi tega, ker... drugod ni prišlo do nikakršnih

velikih revolucionarnih gibanj... Kar se tiče mene, bom nadaljeval svoje delo in si nenehno prizadeval med vsemi delavci utemeljevati solidarnost...(se) bom posvetil zmagi socialnih idej..."²

Iz tega se vidi, da tudi pri Marxu ni solidarnost nekakšen samodejni nasledek obstoječih antagonizmov in stremjenja delavstva po prevratu. Nasprotno, šele ideja (solidarnosti) je tista, ki se postavlja kot pogoj cilja (prevrata); šele to načelo, če ga delavstvo skupno osvoji, "daje življenjsko moč" in zato se Marx tudi osebno zaveže, da bo med vsemi delavci utemeljeval solidarnost. V tem smislu se solidarnost pri Marxu ne loči bistveno od Durkheimovega pojmovanja, saj tudi Marx razume (razredno, delavsko) solidarnost kot mentalno podlago kolektivne zavesti (internacionalne delavske skupnosti), ki bi jo (po Durkheimu) prej uvrstili v mehansko kot pa v organsko solidarnost. Torej, čustveno obarvana ideja, ki homogenizira skupnost navznoter in s tem omogoča njeno večjo učinkovitost navzven.

Tudi F. Engels omeni pojem solidarnosti samo enkrat, in sicer prav v zvezi z zgoraj citirano Marxovo mislijo, ko pravi, da se proletarska solidarnost dokazuje s prisrčnimi odnosi: "Še dalje trajajoči prisrčni odnosi med socialističnimi delavskimi strankami raznih dežel (so) dokazovali, da se zavest o skupnih interesih in solidarnost proletariata vseh dežel ... lahko uveljavlja tudi brez formalnih mednarodnih zvez"³ (podč. S.D.). Formalne vezi so torej nadomeščene, kot pravi Engles, z vezmi v zavesti (= solidarnost), dokaz tega pa so neformalni, prisrčni odnosi.

Pojem solidarnosti torej tako pri Durkheimu kot pri Marxu (kljub vsem razlikam) označuje kategorijo kolektivne zavesti, ki je nerazdružna s pojmom podružbljanja (socializacije). Socializacija namreč v najabstraktnejšem smislu pomeni "preseganje izdvojenosti nekega pojava od ostalih elementov in od celote družbe"⁴, prav to pa predstavlja tiisto točko, na kateri je pojem solidarnosti sploh mogoče opredeliti. Zato ni naključno, da je Durkheim prišel do

pojma solidarnosti šele, ko je doumel nasprotje med individualizacijo (osamosvajanjem) in socializacijo kot sočasnim posledicama delitve dela in je z (organsko) solidarnostjo pojasnjeval homogenost družbe, znotraj katere gre za tako protislovne procese. Naključno ni tudi to, da sta Marx in Engles (edinkrat) poudarila pojem solidarnosti kot integrativno načelo prav v času, ko je bila enotnost mednarodnega delavstva ogrožena zaradi Bakuninovih anarhističnih idej.

Podružbljanje bi bilo torej proces, v katerem se posamezne specifičnosti, da bi obstale in se razvijale naprej, navezujejo na druge specifičnosti v svojem okolju ter tako vse skupaj tvorijo funkcionalno celoto. V tem smislu pa bi bila solidarnost načelo oz. zavestni princip, po katerem se posamezne specifičnosti zavedajo nujnosti povezovanja z drugimi in težijo k funkcionalni celotnosti, da bi zagotovile lasten obstoj.

Tu pa nastopijo problemi, in sicer z družbeno močjo, ki je vmešana v te procese. Tako kot je Durkheimova slabost, da družbene moči sploh ni upošteval, ko je razmišljal o delitvi dela in solidarnosti, tako je slabost marksističnih klasikov, da so jo poveličevali (Marx s svojo močjo oz. vplivom poenoti mednarodno delavstvo, ki naj bi bilo takrat navznoter ogroženo od Bakuninovih idej, podobno kasneje tudi Lenin, ko se mu upirajo menjševiki, eseri in levi sindikalisti, Stalin pa še bolj dosledno in brutalno izpelje tisto, kar je bilo že prej zastavljeno...). Skratka, v zvezi s solidarnostjo v kontekstu podružbljanja gre za tisti problem, ki je etimološko nakazan že v samem pojmu solidarnost: fr. *solidaire* - iz lat. *solidus* = trden. Gre za to, kako (s kakšnimi sredstvi, v kakšnem družbenem kontekstu) naj bi se sploh ta trdnost dosegla in za kakšno ceno. Da so socialistični koncepti odpovedali prav na tej točki, ni razvidno šele danes. Tako na primer Aleš Ušeničnik (prvi večji slovenski sociolog) že leta 1910 piše o socializmu, da je njegova glavna hiba v tem, da "ubija individualnost." Takole pravi:

"Solidarnost, bi lahko rekli moderno, je harmonična sinteza egoizma in altruizma. Individualizem pozna le individue, le sam svojo osebo, svoj "ego"; ne pozna sreče drugega (alterius, ital. altrui - altruizem; Comte). Socializem pozna le družbo in hoče vse "socializirati", podvreči absolutni oblasti družbe; tako v interesu celote jemlje preveč samostojnosti posameznikom; v imenu altruizma ubija individualnost. Pravo stanje je v sredi. Posameznik ne sme vsega in družba ne sme vsega; individui imajo svoje pravice in svoje pravice ima družba. Prav tako v družbi med posamezniki ne sme vladati načelo egoizma, načelo moči in sile, marveč vladati morajo npravna načela pravičnosti in ljubezni."⁵

Na tej podlagi Ušeničnik izpeljuje takšno družbeno ureditev, ki bi slonela izključno na solidarnosti in zato naj bi to načelo urejevalo "vso družbo". Toda, kot je bilo prej nakazano, solidarnost (za razliko od konsenza) predpostavlja neke skupne vrednote in če je družba narejena zgolj na principu solidarnosti, potem se predpostavlja enaka vrednotna podlaga tako za vsakega posameznika kot za družbo v celoti. Pri Ušeničniku so to pač katoliške vrednote in kolikor jih razteguje na celotno družbeno ureditev (koncept t.i. "solidarizma"), nujno dobi utopični konstrukt. Podobno je z marksizmom, ko izvaja izključno iz razrednega boja in revolucionarnih vrednot konstrukt komunizma, ki seveda ni nič manj utopičen od prejšnjega⁶ (vendar pa me to tu ne zanima). Zgornji citat je namreč zanimiv, ker izpostavlja naslednje:

- solidarnost (trdnost) gre razumeti v smislu razmerja med posameznikom in družbo, je torej družbena kategorija;
- posameznik kot najmanjši, nedeljivi delček družbe (individuum), ni nekaj nasprotnega pojmu družbe(nega) kot celote medčloveških odnosov;
- če se da prednost posamezniku na račun kolektivnega ali pa kolektivu na račun individualnega, dobimo anarhizem

ali pa totalitarizem ("Pravo stanje je v sredi." - Ušeničnik).

Vsak družbeni sistem, če hoče zadovoljivo funkcionirati, mora zato vzpostaviti ustrezno razmerje med solidarnostjo in podružbljanjem. Pri tem pa ne gre, kot rečeno, za to, da bi sistem odpravil nasprotja med individualnim in kolektivnim ali pa na primer med socialnim delom in podružbljanjem (kot se je to počelo pri nas); namesto tega so temeljna nasprotja, ki jih mora sistem reševati, na dimenzijah: povezanost - izolacija in samostojnost - podrejenost. Od teh razmerij je odvisno, kakšne odnose bo sistem vzpostavljal in kako se bosta uveljavljala solidarnost ter podružbljanje. Če to shematsko ponazorimo, dobimo štiri (idealno-tipske) odnose, ki so lahko v družbi prevladujoči:

POVEZANOST

družbenost

in

konformnost

individualnost

SAMOSTOJNOST

PODREJENOST

anarhičnost

totalitarnost

IZOLACIJA

Sistemska funkcija socialnega dela je vedno integrativna in v navedenih štirih dominantnih tipih odnosov krepi tisto, kar sistem dopušča oz. omogoča. Nesmiselno bi namreč bilo pričakovati, da lahko socialno delo (prostovoljno ali pa

profesionalno) spremeni sistem, če le-ta ne ustreza željenim odnosom (za kaj takega so potrebni drugačni mehanizmi in drugi postopki). Iz zgornje sheme bi torej sledilo:

- Kjer se solidarnost in podružbljanje (kot preseganje ločenosti med posameznikom in družbo) izvajata s povezanostjo v podrejenosti, tam lahko pričakujemo konformne učinke na koristnike pomoči. Ilustracija tega so razmere, kjer država s svojo močjo odločilno posega na ekonomsko in na socialno področje ter zakonsko zagotavlja vsakemu posamezniku socialne pravice, v zameno pa dobi njihovo lojalnost in konformizem (t.i. države blagostanja)⁷;

- Od zgoraj opisanega se totalitarnost loči po tem, da predpostavlja vseobsegajočo organizirano prisilo nad celotnim življenjem, tudi privatnim in duhovnim (totalitaren - iz totus = ves), takšni odnosi pa temeljijo na podrejenosti in izolaciji. V tem primeru je socialna pomoč odvisna izključno od ene osebe, skupine ali organizacije, do katere je prejemnik popolnoma brezmočen (npr. klasična cerkvena karitativnost).

- Stanje, v katerem se križa izolacija s samostojnostjo ne pa s podrejenostjo, je anarhičnost, ki pa v čisti obliki ni možna; še najbližje temu bi bil čisti liberalistični sistem, kjer je najmočnejši (edini) integrativni mehanizem trg, zgolj preko njega pa naj bi se izvajale tudi socialne usluge, kar je nemogoče (ker si tisti, npr. nižji sloj, ki ničesar nima, ne more z menjavo ničesar pridobiti, je bil liberalizem kmalu presežen z vmešavanjem države);

- Prostovoljno delo (solidarnost) krepi družbenost kot tudi individualnost tam, kjer se podružbljanje izvaja v smislu povezanosti in samostojnosti. V takem kontekstu solidarnost ni več zgolj tisto, čemur bi Durkheim rekel "organska solidarnost", kot tudi ne razredna solidarnost (v Marxovem smislu). Pojavlja in razvija se znotraj diferencirane družbe in ima podobne učinke kot sodobna socialna gibanja, za katera velja, da "vzpostavljajo neko novo obliko družbenega konsenza, ki za razliko od uveljavljenih oblik temelji tako

na potrebi po individualni avtonomiji in samoiniciativi kot na socialni nujnosti oziroma na zavesti o odvisnosti od "volje drugih".⁸ Šele takšna solidarnost krepi občutek odgovornosti do samega sebe ter hkrati do drugih (vzajemnost), državni (institucionalni) primat nad nudenjem pomoči pa se umika neformalnim oblikam.⁹

III.

V povojnem času se je pri nas podružbljanje (gl. prejšnjo shemo) izvajalo vedno kot povezovanje na račun samostojnosti ali pa celo kot podrejenost v izolaciji (kar je sovpadlo z decentralizacijo). Od tod tudi zapostavljanje prostovoljnega socialnega dela v smislu samopomoči, saj gre za predpostavko povezovanja, temelječega na samostojnosti, ne pa dirigiranosti od zgoraj. Ena od bistvenih značilnosti samopomoči (v primerjavi s klasično karitativnostjo) je namreč prav v tem, da ne trpi nobenega paternalizma in se lahko uveljavi (v legalni obliki) le tam, kjer je omogočeno samoiniciativno povezovanje in razvijanje vsakršnih različnosti. Za boljše ponazoritev samopomoči (kot presežka klasične karitative) si spodaj pogledjmo nekaj tipičnih citatov. Za prvo skupino citatov, ki ilustrirajo neavtonomnost prostovoljstva, in ki smo jih naslovili "PROSTOVOLJSTVO 'OD ZGORAJ'" so navedeni nasprotni citati, ki pomenijo "PROSTOVOLJSTVO 'OD SPODAJ'", torej prostovoljstvo v avtonomnem smislu.

Prostovoljstvo "od zgoraj"

Edvard Kardelj¹⁰:

- "... mi občutek solidarnosti premalo razvijamo in tu je treba močnejše "potrkati na zavest ljudi", da jim povemo, kakšno so problemi v vsaki komuni, da se borimo za to, da ljudje dojemajo te probleme..."

- "mi ne razvijamo dovolj odgovornosti in občutja ljudi za druge ljudi"

- glede razvijanja solidarnosti je "boljša organiziranost

družbe v tem smislu potrebna tudi zato, da bi se izognili določenim zlorabam na tem področju"

- glede skrbi za tiste, ki si sami ne morejo pomagati: "Mogoče bi morali nekaj spremeniti v zakonu, poostriti to odgovornost?"

Predsedstvo RK SZDL Slovenije¹¹:

- "Prostovoljno delo se lahko ustrezno organizira in razvija le z neposrednim sodelovanjem med institucijami in družbenimi organizacijami v okviru naše družbenopolitične in samoupravne organiziranosti."

- "Vsi vidiki prostovoljnega dela morajo temeljiti na pobudah ljudi, njihovih združenj in družbenopolitičnih organizacij ter biti vgrajeni v tekoče, srednjeročne in dolgoročne programe... od OZD, krajevne skupnosti do republike in federacije."

- Ker je SZDL še premalo aktivna, preveč neživljenjska, forumska, neodzivna na probleme ljudi itd., "so vse bolj glasne teorije o spontanosti - neformalnem združevanju, samoorganiziranju, samoiniciativi kot alternativni našega nadaljnjega družbenega razvoja. Verjeti v spontanost ali avtomatizem, da se bodo ljudje sami zbirali, odločali za najboljše, je iluzija."

Socialno delo kot stroka

(ki se ukvarja s pomočjo ljudem in s solidarnostjo):

- med NOB in neposredno po njej je izjemna množičnost prostovoljnega dela, kar je posledica nerazvitosti in neorganiziranosti družbenih služb (velja za področje sociale)

- 1952.: reorganizacija državne uprave = krepitev državne uprave na področju družbenih služb

- 1958.: odstopi se od teorije "socialnega avtomatizma" (dokončno?), začne se profesionalizacija socialnega dela kot posebne stroke

- 1960.: socialno delo se institucionalizira in birokra-

tizira (centri za socialno delo, itd.)

- Sprejet je Kodeks poklicne etike socialnih delavcev Jugoslavije, ki (med drugim) zavezuje socialne delavce, da prispevajo k razvoju prostovoljnega socialnega dela

"Vestnik" socialnega varstva¹²:

- "Prostovoljni delavec je človek, ki želi sprejeti odgovornost za socialne probleme... skupaj s poklicnimi socialnimi delavci in njim v dopolnilo."

- "Poudariti je treba predvsem pomen prispevka poklicnemu socialnemu delu in se tako izogniti nevarnosti, da ostanemo v okvirih nekega nedoločenega "družbenega dela"."

- "Prostovoljno delo (je) vedno sodelovanje s poklicnim socialnim delom."

- Udeležba prostovoljcev v socialnem delu "zahteva neko obliko nadzorstva in vodenja, ki ga lahko zagotavljajo poklicni delavci."

- Prostovoljno delo je uspešno le, "če lahko nudi tiste posebne "vitamine", ki so lastni prostovoljnemu delu na način, ki ga usmerja in vodi poklicni socialni delavec."

Prostovoljstvo "od spodaj"

- Solidarnost (kot odgovornost do soljudi) se v razvitih družbah ne more spodbuditi z apeliranjem na zavest (s "trkanjem na zavest ljudi") - to je učinkovito le v prvobitnih (nediferenciranih) skupnostih, kjer je stroga delitev na nosilce moči (na tiste, ki jim je dano "trkati") in na ostalo rajo (na katere se "trka"), kar se vzdržuje (utrjuje) s tradicijo in s sredstvi prisile.

- Moč zakonske regulative in neposrednega nadzora nad ljudmi je efikasna v nerazvitih skupnostih, v (sektorsko) diferenciranih družbah pa je omejena le na ozke segmente družbe, ker se ljudje glede na specifične interese sami povezujejo z različnostjo, ki jih obdaja. Te zveze so funkcionalne, večsmerne in mnogoštevilne, zato so iz enega zornega

kota (npr. oblasti) nepregledne. Zakonska regulativa teh povezav ne more bistveno poenotiti, še manj pa jih spodbuditi ali omejiti.

- Prostovoljno delo je namenjeno neposredno ljudem, ne pa družbenopolitični in institucionalni organiziranosti. Razvoj prostovoljstva je zato lahko tudi odgovor na neučinkovitost družbenega sistema in institucij - zato se lahko "ustrezno organizira in razvija" tudi mimo njih in včasih proti njim.

- Za razliko od institucionalnega je bistvena značilnost prostovoljnega dela njegova spontanost, mnogovrstnost in nepredvidljivost. Kako ga torej planirati vse tja do dolgoročnih planov na ravni federacije?

- Kaj je večja iluzija: verjeti v ljudi, da so se sposobni sami (brez institucionalnega nadzora) odločiti za najboljše - ali pa verjeti v SZDL, da bo iz sebe naenkrat in v vseh primerih sama sposobna se odzivati na potrebe ljudi?

- Politična ideologija "socialnega avtomatizma" je onemogočala razvoj socialnega dela kot strokovne dejavnosti. "Predvidevalo" se je, da v socializmu ne bo več socialnih problemov.

- Učinek: prostovoljno delo je s prevlado politične in kasneje strokovne (socialne) ideologije upadlo, pojavlja pa se spet, ko se politični sistem in strokovne institucije izkažejo za (premalo) učinkovite.

- Ali je res prostovoljno delo nujno neučinkovito, če ni pod neposrednim nadzorom stroke?

- V stanju, ko se socialna stroka še vedno ni dokončno emancipirala od politike, ali ni nevarnost, če se prostovoljno delo razvija pod nadzorstvom stroke in preko tega pod nadzorstvom politike?

Afirmacija prostovoljstva, zlasti v smislu samopomoči, je torej odvisna tudi od politične ideologije in usmeritve strokovnih institucij; verjetno pa velja celo, da je razvoj prostovoljnih dejavnosti v premem sorazmerju z diferenciacijo celotne družbe ter avtonomizacijo njenih delov. Ni torej sporna povezava prostovoljstvo - podružbljanje, pač pa

PROSTOVOLJSTVO "OD ZGORAJ" IN "OD SPODAJ": POVZETEK

PROSTOVOLJSTVO "OD ZGORAJ" PROSTOVOLJSTVO "OD SPODAJ"

Način akcije

- apelirati na zavest ljudi
- ljudje apelirajo na dolžnost institucij

Način zadovoljevanja potreb (=interesi)

- potrebe so formulirane od zgoraj, njihovo zadovoljevanje pa je (politično) ideološko in (strokovno) institucionalno določeno
- potrebe so formulirane od spodaj, njihovo zadovoljevanje pa določa spremembo (politike) ideologije in (strokovnih) institucij

Prostovoljci z vidika institucij

- izvajalci (prostovoljci) so tisti, ki pomagajo ljudem; od institucij, ki jih usmerjajo ne zahtevajo nobenega povračila
- izvajalci (prostovoljci) so ljudje, ki si pomagajo med sabo in pri tem zahtevajo od institucij, da so jim v pomoč, ne da bi te institucije zahtevale za to posebno povračilo

Prostovoljci z vidika prejemnikov pomoči

- to so prostovolci, ki (brez povračila) nudijo pomoč tistim, ki jo potrebujejo (caritas)
- to so ljudje, ki si zaradi lastnih potreb pomagajo med sabo (= samopomoč)

družbeni kontekst, v katerem se skuša to narediti. Ne gre za nasprotja med povezovanjem in osamosvajanjem, med individuacijo ter socializacijo: tudi dilema družbenega sistema ne more biti v tem, katero naj forsira na račun drugega. Če naj pomeni solidarnost skrb vsakega posameznika zase in hkrati za druge (vzajemnost), se mora prostovoljno socialno delo razvijati predvsem skozi oblike samopomoči (seveda se druge oblike s tem ne izključujejo); ne pa tako kot danes, ko se na prostovoljstvo gleda kot na postransko dejavnost in privesek (predvsem socialnih) institucij in le kot nekakšnega blažilca socialno-ekonomskih problemov (v očeh politike). Afirmacija prostovoljstva je možna le, če podružbljanje ne bo vodilo v podrejenost ali pa v izolacijo, pač pa v samostojnost različnosti v družbi.

Prostovoljno socialno delo zato ne more biti pogoj boljše družbe, pač pa obratno.

OPOMBE

1. Delo, 17. XII. 1988 ("Rekli so").
2. Karl Marx: Govor o haškem kongresu. MEID IV, CZ, Ljubljana 1979, str. 339.
3. Friedrich Engels: Karl Marx. MEID IV, CZ, Ljubljana 1979, str. 540.
4. Sociološki leksikon, "Savremena administracija, Beograd, 1982, str. 454.
5. Dr. Aleš Ušeničnik: Sociologija, Katoliška bukvarna, Ljubljana 1910, str. 57.
6. Nasploh se zdi, kot da je največja slabost takšnih konstruktov njihova ideološkost (so brez tega sploh možni?). Tudi če pogledamo francoski primer Leona Bourgeois (kasnejšega predsednika sveta Društva narodov) in njegovo doktrino solidarnosti, vidimo, da ni bilo od nikogar podprta prav zaradi ideoloških razlogov. Njegova misel je namreč bila, da bi namesto bratstva kot splošnega meščanskega načela prav z doktrino solidarnosti

povezal posameznike in razrede ter s tem utrdil družbeno moralo, ne da bi se bilo pri tem treba zatekati k religiji. Pojmovanje ljudi kot članov asociacije naj bi izrinili nasprotje med enostranskim individualizmom ali pa etatizmom, na tem temelječa zakonodaja pa bi premagala tudi tradicionalni individualistični odpor Francozov do socialno-političnih idej. Vendar so Bourgeoisove ideje propadle. Proti njim so bili tako socialisti, klerikalci kot buržoazija; prvi so doktrino solidarnosti imeli za kompromis, ki zabrisuje prvenstvo razrednega boja in namesto kapitala vidi glavnega sovražnika v religiji, klerikalci so v njej videli pohod zoper cerkev in odvzemanje njenega primata nad socialo, buržoazija pa je v doktrini slutila napoved socializma. Tako je ideja propadla zunaj in znotraj Francije, 1905. leta pa je francoski senat celo zavrnil sintagmo "usluge socialne solidarnosti", ki naj bi prišla v tekst zakona o starostni pomoči (o tem gl. - E. Spektorskiy: Zgodovina socijalne filozofije, II. zvezek. Slovenska matica v Ljubljani, 1933, str. 159-160).

7. Več o kritiki države socialne blaginje in o možnih konceptih socialne politike gl. osnutek razvoja socialnega skrbstva, ki ga je razvila delovna komisija nizozemske vlade (povzetek naredil Bernard Stritih: Iskanje novih strategij razvoja socialnega skrbstva, rokopis, VŠSD, Ljubljana 1988, 11 strani).
8. Frane Adam, Darka Podmenik: Predgovor. Socialistična civilna družba? (zbornik, ur. T. Mastnak), KRT - 27/1985, str. 19.
9. Zato je predpostavka takšne solidarnosti koncept civilne družbe, katere teorija "dokazuje, da je razvoj demokracije v sodobnih, tako vzhodnih kot zahodnih sistemih odvisen od poglobljanja razlike med državo in civilno sfero oziroma od osamosvajanja in širitve obsega nedržavnih družbenih dejavnosti." (Ibid., str. 17).
10. Citati iz del E. Kardelja (pripravljeni za jugoslovansko

- posvetovanje o prostovoljnem delu), Jugoslovanski center za teorijo in prakso samoupravljanja Edvard Kardelj, Ljubljana, oktobra 1985, str. 23, 7, 8 (vse podč. S.D.).
11. Tilka Blaha (članica P RK SZDL Slovenije): Vloga SZDL pri razvijanju prostovoljnega dela in spodbujanje iniciativ občanov; (referat na kongresu) Prostovoljno delo na področju socialnih dejavnosti, Cankarjev dom, Ljubljana, 26. - 27. XI. 1985, ciklostirano, str. 2-3, 7-8 (vse podč. S.D.).
12. "Vestnik" socialnega varstva SRS, št. 3-4-5/1969, str. 14, 19, 127, III (vse podč. S.D.).

Srečo Dragoš, socialni delavec, diplomirani sociolog, mladi raziskovalec, Višja šola za socialne delavce, Šaranovičeva 5, 61000 Ljubljana

INSTITUCIONALNA OBLIKA KOLEKTIVNEGA BIVANJA
KOT NESAMOSTJNOST IN NEPOVEZANOST STAROSTNIKOV

INSTITUTIONAL FORMS OF COLLECTIVE LIVING
AS DEPENDENCY AND UNCONNECTEDNESS OF ELDERLY

IDA HOJNIK

Povzetek

Domovi za stare funkcionirajo po industrijski logiki in zato ovirajo zadovoljevanje psihološko pomembnih potreb kot so zasebnost, samostojnost in vključenost v življenjsko okolje. Predlagane so nekatere možnosti za preraščanje zaprtosti in uniformnosti institucije, kot na primer: diferenciacija oskrbovancev glede na stopnjo potrebne pomoči in nege, izboljšanje strokovnosti kadrov v zavodih in razvijanje zunanjih dejavnosti.

Summary

Homes for the aged function according to the industrial logic and thus hinder the satisfying of important psychological needs of elderly such as privacy, autonomy and integration into the natural living environment. Some alternatives to the closeness and uniformity of institutions are proposed, e.g. differentiation of inmates according to needs for care and help, raising of professional skills of personnel, and development of open care.

Domovi za starostnike predstavljajo institucionalno kolektivno obliko bivanja starostnikov. Institucija omogoča maksimalno prostorsko povezanost (npr. skupna jedilnica, skupni prostori za popoldanski počitek, skupna rekreacija), na drugi strani pa minimalno stopnjo privatnosti.¹ Funkcionira po logiki industrijske proizvodnje, le da so predmet dela ljudje. Klajnšček (1985) takole ocenjuje funkcijo institucij: "Spontanost in prostovoljnost (kolikor o njej sploh lahko govorimo), je zvedena na minimum, medtem ko vsako odstopanje od organizacijskih determinant institucije

spajajo sankcije disciplinske, materialne in moralno političenarave. Torej se "delavec" v tem primeru vedno nahaja le bolj ali manj v vlogi funkcioniranja institucije, ki njegovo delo hkrati ocenjuje, meri, vrednoti oziroma nagrajuje." Avtor v istem članku tudi ugotavlja, da se delovno učinkovitost - ne glede na predmet in vrsto dejavnosti - ocenjuje skozi prizmo tehnične racionalnosti (prav tam). S te perspektive sploh ni pomembno, kakšen človek stopa v kontakt s človekom, ki je "na drugi strani" v isti instituciji.

Vsaka institucija zadovoljuje le del človekove osebnosti, njena dejavnost je funkcionalno usmerjena. Star človek ima v instituciji zagotovljeno zadovoljevanje vseh osnovnih življenjskih potreb in lajšanje zdravstvenih težav. Dom funkcionira kot substitut vseh človekovih potreb. Starostniku je v domu odvzeta prav vsaka skrb do samega sebe, kar pomeni tudi razkroj odnosa do svoje lastne identitete. Položaj posameznika se v kolektivnem bivanju izkaže kot uniformno in formalno utapljanje v zakonitosti institucionalnega reda kolektivnega bivanja. Logika industrijske organizacije po kateri funkcionirajo vse institucije, preprečuje možnosti kakršnekoli spontanosti v človekovem življenju. Kolektivna oblika bivanja ohranja povprečnišтво v zadovoljevanju tistega segmenta človekovih potreb, za katerega je namenjena. V njej ni prostora za širino zasebnosti. Niso redki primeri, da starostnik umre kmalu zatem, ko je prišel v dom. Taki primeri nas ne morejo začuditi, ker vemo, da institucija okrne zasebni prostor, odvzame posamezniku samostojnost in ga tudi izključi iz njegovega bivalnega okolja.² Prostorska povezanost v instituciji je formalno organizirana in zato predstavlja nasilje nad posameznikovo osebnostjo.

V domovih velikokrat prihaja do konfliktov med oskrbovanci in osebjem zaradi nepomembnih malenkosti, ki v drugačem okolju sploh ne bi prišle na dan, npr. pritožbe zaradi prehrane, moteče lastnosti sostanovalcev. Takšni konflikti pridejo na dan izključno zaradi tega, ker pozornost posamez-

nika ni usmerjena v lastno osebnost, temveč želi posameznik "zaščititi" svojo individualnost tako, da išče motnje zunaj sebe v ljudeh, ki ga obdajajo. Gre za psihološki moment, ki se izkaže pomemben pri večji koncentraciji podobnih problemov v omejenem prostoru. Institucionalno organizirano življenje problemov ne more popolnoma odpraviti. Obstajajo pa nekatere možnosti, ko institucija lahko preraste svojo zaprtost in uniformnost.

1. Diferenciacija oskrbovancev glede na stopnjo potrebne pomoči in nege. Za človeka, ki ima še vitalne sposobnosti, ni dovolj, da so zanj organizirane različne interesne dejavnosti, s katerimi "zapravlja" čas, ampak je pomembno predvsem to, da v čim večji meri skrbi sam zase, kolikor mu dopuščajo lastne moči.³ V večini slovenskih domov je ta kriterij težko uresničljiv, ker okrog 80% oskrbovancev potrebuje stalno nego (Kaučič, 1987).

2. Upoštevanje, da v institucijo prihajajo predvsem tisti, ki pomoč neizbežno potrebujejo, lahko postavimo kot pomemben kriterij strokovno usposobljenost kadra, ki pomaga oskrbovancem. V ZDA razvijajo koncept tim. "teaching nursing home" (Accetto, v tisku). Domovi predstavljajo učne baze za bodoči zdravstveni kader, tako da se študentje že med študijem seznanijo z zdravstvenimi problemi v starosti. To pozitivno vpliva tudi na oskrbovance, ker tako dobijo občutek, da se nekdo za njih še zanima in niso zgolj na stranskem tiru v "čakalnici smrti". Podobno bi lahko izobraževali tudi socialni kader, ki dela s starostniki.

3. Kot tretji pomemben kriterij presežanja institucionalne zaprtosti predstavljajo zunanje dejavnosti, ki jih nekateri domovi v Sloveniji že kar uspešno razvijajo. Z zunanjimi dejavnostmi se dom odpira v okolje, po drugi strani pa tudi okolica spoznava način življenja v domu.⁴ Dom kot institucija lahko razvija zunanje dejavnosti v omejenem obsegu, predvsem kot servisne storitve (npr. gospodinjstva pomoč, pranje perila, razvoz hrane na dom, organiziranje rekreacije za oskrbovance in druge starejše iz okolja, razna

pridavanja). Odpiranje in povezovanje z okoljem se izraža preko obiskov mladine, otrok iz vrtcev, predstavnikov družbenih institucij, znancev, prijateljev in sorodnikov. V domovih so običajno obiski dovoljeni preko celega dne, gibanje oskrbovancev ni omejeno, razen pri tistih posameznikih, ki so prostorsko in časovno dezorientirani.

Nekatere raziskave kažejo, da imajo starejši ljudje še vedno negativen odnos do domov (Jezernik, 1980; Accetto in drugi, 1987). Accetto in sodelavci so ugotovili, da s kronološko starostjo narašča negativni odnos do domskega varstva, ker se s starostjo bolj poveča emocionalna občutljivost. Živković (1973) v svoji raziskavi ugotavlja, da je pozitiven odnos do domskega varstva trikrat večji pri tistih starostnikih, ki so obiskali domove in spoznali njihovo življenje. Torej je odpiranje doma pomembno tudi z vidika informiranosti starejših o tej obliki bivanja.

Domsko varstvo je komplementarna oblika drugim, funkcionalnim storitvam starostnega varstva. Največkrat je na vrsti takrat, ko starostnik postane popolnoma odvisen od okolja. Domovi so v obstoječi institucionalni obliki nujno potrebni v prehodnem obdobju iz industrijske v informacijsko dobo. Njihov razvoj bo potekal v smeri večje profesionalizacije kadra glede funkcije nege bolnih oskrbovancev.

Odločujoč dejavnik za prihod v dom je predvsem slabo zdravstveno stanje (Kaučič, 1987; Harel, Noelker, 1982). To pomeni, da domovi postajajo vse bolj zdravstvene in vedno manj socialne institucije.⁵ Tako je v domovih profesionalno delo maksimalno racionalizirano v rutinsko zadovoljevanje fizioloških potreb. Trend naraščanja števila bolnih starostnikov v domovih se bo stopnjeval, ker se življenjska doba še vedno podaljšuje in ker razvijanje servisnih storitev v lastnem domu omogoča starostniku, da ostane čim dlje doma. Perspektiva razvoja domov v prihodnosti je v razvijanju večje individualizacije oskrbe, to pomeni več različnih oblik varstva (npr. varstvo preko dneva, preko noči), več povezanosti s sorodniki oskrbovancev ter z drugimi stanovalci

izven doma. Določeni skupni prostori so lahko namenjeni dejavnosti za mlade in starejše prebivalce bližnje okolice. Dom lahko s ponudbo najemanja svojih prostorov privabi mlajše starostne skupine ali pa vključi v svojo dejavnost tudi take programe, ki so zanimivi za starostno mešane skupine. S takšnimi spodbudami za okolico lahko dom preraste svojo institucionalnost in se razvije v lokalni izobraževalno-družabni center. Funkcija doma lahko postane večnamenska (npr. rekreacija za različne starostne skupine, debatni krožki, različne oblike samoizobraževanja-predavanja, tečaji, neformalno medsebojno izobraževanje).

Razvoj takšne oblike doma je seveda možen le v urbanem okolju. V ruralnem okolju je bolj primerno, da se varstvo starejših organizira bolj v družinski obliki (npr. družinsko varstvo starejših, podobno kot varstvo otrok). Na vasi je bolj primerna na primer večja hiša s "kolektivnim" gospodinjstvom, kjer živi nekaj starejših ljudi skupaj z gospodinjjo in negovalko. (Taki primeri že obstajajo v SR Srbiji). Razvijajo se lahko tudi gospodinjske skupnosti, ko živi skupaj več starostnikov, ki sami vodijo gospodinjstvo in si med seboj pomagajo. Pomembno je, da ostanejo ostareli kmetje v istem bivalnem okolju in podobnem stanovanjskem okolju, kot so ga bili vajeni celo življenje.

OPOMBE

1. Tisti starostniki, ki bolj izražajo potrebe po zasebnosti, čutijo v domovih manj udobja, ker nimajo možnosti za fizično zasebnost niti za samoto (ne osamljenost) v psihološkem smislu (Hooyman, Kiyak, 1988). Večina sob v domovih je dvoposteljnih, tako da mora posameznik tudi najožji bivalni prostor deliti z neznano osebo. Skupni prostori (kot npr. knjižnica, klubska soba, kotiček za popoldanski počitek) pa so namenjeni predvsem druženju in družabnim aktivnostim in ne zasebnosti posameznika.
2. Harel in Noelker (1982) ugotavljata, da v institucijah

preživijo dlje časa tisti starostniki, ki so to obliko bivanja izbrali prostovoljno in imajo stalne odnose z družino, sorodniki in prijatelji zunaj institucije. Le-ti tudi boljše subjektivno ocenjujejo svoje zdravstveno stanje.

3. Na Švedskem so v enem izmed domov za starostnike izvedli zanimiv eksperiment (Houben, 1986). Ugotovili so, da imajo stanovalci doma zagotovljene več organizirane pomoči, kot jo dejansko potrebujejo. Odločili so se, da organizirajo "pomoč po meri". Stanovalce so razdelili v tri skupine glede na stopnjo potrebne pomoči: visoka stopnja pomoči (2 - 2,5 ure), nizke potrebe po pomoči (15 - 40 minut) in neodvisni stanovalci (2 - 8 minut). Slednji so začeli sami čistiti sobo, pripravljati manjše obroke, skratka, prevzeli so večjo skrb za samega sebe. Ugotovili so, da v dveh letih ni prišlo do očitnega prehajanja iz ene skupine v drugo, zreducirali pa so lahko tudi zaposleno osebje.
4. Zunanje dejavnosti lahko razvijajo domovi v urbaniziranem okolju. V Ljubljani npr. ima najbolj razvejano zunanjo dejavnost Dom starejših občanov Bežigrad, ki ima to obliko tudi profesionalno vodeno. Ta dom je tudi najbolj napreden pri uvajanju novosti (prvi je v Ljubljani organiziral gospodinjsko pomoč na domu). Na drugi strani pa dom na Bokalcih ne more razvijati zunanih dejavnosti, ker je preveč dislociran iz visoko urbaniziranega prostora.

LITERATURA

- Accetto, B., Dom za starejše kot "teaching nursing home" (v tisku)
- Accetto, B. in drugi, Zdravstveno stanje starejših ljudi na področju Ljubljane, Inštitut za gerontologijo, Ljubljana 1987
- Harel, Z., Noelker, L., Social Integration, Health and Choice, Research on Aging, Vol. 4, No. 1, Sage Publ.,

Beverly Hills 1982

Hooyman, N.R., Kiyak, H.A., Social Gerontology, Allyn and Bacon inc., Boston 1988

Houben, P., A Compulsory Housing Path or a Possibility of Choice by the Elderly, The Netherlands Journal of Housing and Environmental Research, Delft University Press, Delft 1986

Jezernik, M., Potrebe in delovni potenciali ostarelih, Inštitut za sociologijo, Ljubljana 1980

Klajnšček, C., Institucionalizacija življenja in dela z ljudmi, Časopis za kritiko znanosti, 1985, št. 73-74

Kaučič, Z., Aktualna problematika socialnih zavodov Slovenije, Skupnost socialnih zavodov Slovenije, 1987 (tipkano gradivo)

Živković, M., Staranje v Jugoslaviji, Zavod za zaščito na radu, Niš 1973

Ida Hojnik, dipl. psihologinja, magistra sociologije, asistentka, Fakulteta za sociologijo politične vede in novinarstvo, Kardeljeva ploščad 1, 61000 Ljubljana

ZAPISI S KONFERENCE MEDNARODNEGA ZDRUŽENJA ZA PROSTOVOLJNA PRIZADEVANJA V WASHINGTONU

Lansko jesen sem se udeležila sestanka Mednarodnega združenja za prostovoljna prizadevanja, ki je bilo ustanovljeno leta 1979. Povezuje več kot 40 držav vsega sveta v njihovih naporih za razvoj prostovoljnega dela kot načina reševanja številnih problemov in stisk, s katerimi se srečuje človek v današnjem svetu. Združenje ima status svetovalnega organa pri Ekonomskem in socialnem svetu Združenih narodov, izdaja mednarodni bilten in organizira redne konference. Zadnja je bila v Washingtonu, prihodnja pa bo leta 1992 v Parizu. Povabilo na Konferenco sem prejela po posredovanju Francoskega centra za prostovoljne dejavnosti v Parizu. V ta center sem vstopila pred kakimi štirimi leti, bolj po naključju kot načrtno. Tedaj sem bila v Parizu - ne službeno, ampak kot mati sina, ki biva v Parizu, in kot ženska, zaljubljen v Pariz. Privoščila sem si vsakodnevno razkožje kupovanja in podrobnega branja časopisa Le Monde. Našla sem članek, ki je govoril o tem, da se prostovoljstvo v Franciji, tisto, ki ga organizira Francoski center za prostovoljne dejavnosti, vse bolj preusmerja iz karitativne dejavnosti v dejavnost, katere prva gesla so: socialna udeležенost in spreminjanje lastnega socialnega prostora, odkrivanje in opozarjanje na socialne potrebe, hitro odzivanje nanje, neadministrativna pota reševanja problemov, socialna akcija, vzajemna pomoč. Ključne besede so mi zvenele simpatično, pa sem stopila v Center, se seznanila z ljudmi in jim povedala, kako je s prostovoljnimi delom pri nas. Nekaj o tem so tudi objavili v svojem glasilu in povabili so me, naj na konferenci v Washingtonu predstavim naše poglede in delovanje. Tako se je v konferenčni dvorani pojavila tudi jugoslovanska zastava. Skorajda nemogoče se mi zdi v kratkem sestavku prikazati svetovno sceno prostovoljnega dela. Vsebine in načini so v različnih delih sveta različni, odvisni od socialnih, kulturalnih, etničnih, verskih dejavnikov, od tradicije in od sedanje razvojne faze in ekonomske situacije. Pa vendar je nekaj osnovnih skupnih prvin: pomagati ljudem, da bi boljše živeli, vzajemna pomoč, iniciativa, samoorganizacija, dejavni pristop skupnosti k socialnim problemom.

V vabilu na konferenco Mednarodnega združenja za prostovoljna prizadevanja - LIVE 1988 - piše, da je Mednarodna konferenca namenjena:

- posameznikom, ki vodijo projekte prostovoljnih dejavnosti v svojih državah
- organizacijam, ki vključujejo v svoje delovanje prostovoljce ali delujejo v smeri razvijanja prostovoljstva
- državnim funkcionarjem, ki so zainteresirani za razvoj nevladnih prostovoljskih organizacij
- predstavnikom poslovnega sveta, ki so zainteresirani za vzpodbujanje svojih uslužbencev in delavcev v vključevanju v prostovoljne dejavnosti v okviru podjetja ali lokalne skupnosti.

Da organizirano prostovoljno delo nikakor ni le dogajanje, ki ima zgolj značaj človekoljubnosti, priča program, ki je segal od problemskih situacij, na katere se odziva prostovoljno delo (staranje, varstvo in zaščita otrok, aids, krizne situacije, ekološka kriza in druge), preko organizacijskih in pravnih vprašanj, do vprašanj, ki opredeljujejo odnos med ekonomskim razvojem države, problemom zaposlovanja in prostovoljnim delom ter do vprašanj, ki zadevajo interes podjetij in poslovnega sveta za prostovoljno delo. Glavni govorci na konferenci so bili funkcionarji prostovoljskih organizacij, predstavniki poslovnega sveta in najvišji vladni predstavniki. Prostovoljna dejavnost je bila predstavljena kot obetajoča razvojna alternativa. Današnje pojmovanje in stanje na področju prostovoljnega dela je možno razbrati iz osnutka LISTINE PROSTOVOLJSTVA TER ODGOVORNOSTI IN PRAVIC PROSTOVOLJCEV. Listino so sprejeli udeleženci konference "LIVE 1988", v Washingtonu, DC, ZDA, septembra 1988.

Prostovoljno delo izboljšuje svet in je pomembna vrednota vseh družb. Povečuje človeške potenciale in bogati družbe z aktiviranjem človeških virov. Vzajemno dajanje, vzpodbujanje k socialni odgovornosti in razvijanje človeške solidarnosti so tradicija človeške družbe. Prostovoljno je izraz naše ljubezni, naše skrbi in zavzetosti za drugega in okolje v katerem živimo.

1. Opredelitev. Prostovoljno delo je delovanje, ki služi družbi, in temelji na svobodni izbiri.

2. Osnovna načela prostovoljstva. Prostovoljno delo je dostopno vsem in ne le posebnim skupinam. Prostovoljci:

- upoštevajo in spoštujejo dostojanstvo drugih;
- pomagajo soljudem, često s skupnimi prizadevanji;
- prispevajo k izboljšanju pogojev in kvalitete življenja posameznikov in skupnosti;
- odkrivajo potrebe in vzpodbujajo skupnost, da se zavzema za reševanje problemov;
- vzpodbujajo socialno odgovornost in razvijajo družinsko, skupnostno in mednarodno solidarnost;
- se lahko osebnostno razvijajo, postajajo bolj samostojni, pridobivajo nove veščine in povečujejo svoje sposobnosti prispevati k lastni skupnosti.

3. Odgovornosti prostovoljcev. Posamezniki ali skupine, neformalne ali formalno organizirane, morajo sprejeti odgo-

vernosti:

- izvršiti skupno določene naloge
- biti lojalen
- varovati podatke, ki so jim bili zaupani pri njihovi prostovoljni dejavnosti
- se udeležiti izobraževanja, če se to zahteva
- spoštovati posebnost posameznikov in skupin ter njihove kulture
- razvijati prostovoljstvo

4. **Pravice prostovoljcev.** Tisti, ki vzpodbujajo prostovoljne napore, morajo prevzeti odgovornosti do prostovoljcev kot so:

- ustrezno vodenje in podpora prostovoljcem pri doseganju dogovorjenega cilja
- zagotoviti izobraževanje, če je to potrebno
- zavarovati prostovoljce pred nevarnostmi
- zagotoviti povračilo stroškov povezanih z dejavnostjo, če je to potrebno
- spoštovati in upoštevati prostovoljno delovanje tudi pri zaposlovanju in poklicnih možnostih prostovoljcev.

Na konferenci sem imela priložnost spoznati razvejanost, mnogoplastnost in številne razsežnosti prostovoljnega dela v ZDA. Ko govorijo Američani o svojih prostovoljnih prizadevanjih, izpostavljajo njihovo zgodovinsko tradicijo. Kot najbolj bistvene označevalce duha prostovoljnih prizadevanj v današnjem času, pa uporabljajo predvsem besede razvoj, iniciativnost.

Bila sem presenečena nad velikim zanimanjem podjetij za vključevanje svojih delavcev in uslužbencev v prostovoljne dejavnosti. O tem so na konferenci veliko govorili. V posebnem gradivu so predstavili položaj prostovoljstva v podjetjih ZDA. Številna podjetja se zavzemajo za razvijanje prostovoljnih dejavnosti. Program spodbujanja prostovoljnega dela je zanje "sleherni organizirani ali formalizirani mehanizem, ki ga uporablja podjetje za vzpodbujanje in pomoč zaposlenim, ki se vključujejo kot posamezniki v različne prostovoljne dejavnosti". V posebni publikaciji, ki jo je izdal Gallupov inštitut s podatki za leto 1987, najdemo te informacije:

----- Prostovoljci v ZDA -----

- 89 milijonov ljudi
- 48% odraslih - skoraj eden od dveh Američanov
- 51% žensk, 47% moških
- ocenjena vrednost dela: 110 biljonov dolarjev
- 62% delno zaposlenih
- 49% polno zaposlenih
- 44% nezaposlenih

Sledi seznam velikih ameriških podjetij, ki si prizadevajo za razvijanje prostovoljnega dela in organizacijskih

struktur, ki opravljajo razvojno delo na področju prostovoljnih dejavnosti.

Posebno poglavje obravnava vprašanje, zakaj se podjetja zavzemajo za razvoj prostovoljnega dela. To vprašanje se mi zdi posebej zanimivo in, če povzamem iz gradiva, ki mi je na voljo, bi bil odgovor takšen: z vzpodbujanjem prostovoljnih dejavnosti velika podjetja omogočajo svojim uslužbencem in delavcem bolj razgibano življenje, vključevanje v socialne aktivnosti, skratka, v nekem smislu povečujejo bogastvo in kvaliteto življenja svojih delavcev, obenem pa je to tudi eden od načinov večanja lojalnosti delavcev do podjetja. Vodilni ljudje v podjetjih vidijo v razvijanju prostovoljnega dela dobre možnosti za izboljševanje razmer v svojem okolju (občini, lokalni skupnosti). Sodelovanje v projektih prostovoljnega dela je tudi način izobraževanja ljudi in večanja njihovih sposobnosti in veščin. Poudarjajo, da je to zlasti pomembno za zaposlene, ki prihajajo pri svojem poklicnem delu v stik z ljudmi. Skozi projekte prostovoljnega dela pridobivajo ljudje nova znanja, razvijajo in uporabljajo lahko svoje talente in sposobnosti, ki ne pridejo do izraza na samem delovnem mestu. Prostovoljno delo namreč nudi nove in drugačne priložnosti. Vse to prispeva k večjemu zadovoljstvu in razvoju osebnosti. Udeležba v različnih prostovoljnih dejavnostih je protiutež monotoni plačanega dela. Omogoča srečanja in povezovanje z drugimi ljudmi. V štiridesetih do petdesetih odstotkih podjetij, ki imajo vgrajene posebne mehanizme za razvijanje prostovoljnega dela, je opaziti tudi porast produktivnosti, delovne morale in socialne odgovornosti. Torej podjetjem nikakor ne gre zgolj za odvajanje denarja v dejavnost, ki prinaša davčne olajšave, ampak za krajše in učinkovitejše poti k reševanju mnogih problemov, za razvoj demokracije, za dejavno udeležnost v družbenih dogajanjih.

Organizatorji prostovoljnega dela v ZDA so predvsem centri za prostovoljno delo. To so posredniki med ljudmi, pripravljenimi opravljati prostovoljno delo, in posamezniki ali ustanovami, ki bi želeli pomoč ali sodelovanje prostovoljcev. Centri za prostovoljno delo oglašajo možnosti prostovoljnega sodelovanja, vabijo, skrbijo za informiranost in vzpodbujanje javnosti, zbirajo imena in druge podatke prostovoljcev, jih usmerjajo na njihova "delovna mesta", organizirajo tečaje izobraževanja prostovoljcev in tečaje izobraževanja organizatorjev prostovoljnega dela, delujejo kot informacijski centri, v katerih je možno dobiti podatke o akcijah prostovoljnega dela na nekem področju, na primer pri delu z bolnimi otroki ali bivšimi zaporniki. Zanimiva je primerjalna analiza profila prostovoljcev in neprostovoljcev.

Prostovoljci in neprostovoljci so si zelo podobni glede na spol, starost, zakonski stan, višino letnega dohodka, prisotnost otrok pod 15 let v družini in geografsko področje na katerem živijo. Razlike pa so glede ravni izobrazbe in zaposlitvenega statusa; več prostovoljcev je med višje izobraženimi in premožnejšimi, vendar razlike niso prav velike.

Na katerih področjih ljudje delujejo prostovoljno? Največ prostovoljcev deluje v okviru verskih organizacij (64%), v okviru izobraževalnih dejavnosti (44%) in v okviru mladinskih organizacij (41%). Raziskava kaže, da so ljudje, ki opravljajo prostovoljno delo pogosto vključeni v več prostovoljnih dejavnosti. Glede na število sodelujočih, je vrstni red področij prostovoljnega dela takšen:

1. verske organizacije
2. izobraževanje
3. zdravstvena nega
4. mladinske organizacije
5. civilne pravice
6. beda in lakota
7. preprečevanje bolezni
8. kultura
9. politika
10. prevenција kriminala
11. človekove pravice ali advokatura
12. človeško ravnanje z živalmi
13. zasvojenost z drogami ali alkoholom
14. opismenjevanje
15. krizne intervencije
16. pomoč ob katastrofah

Zakaj se ljudje odločajo za prostovoljno delo? Velika večina prostovoljcev deluje, ker želijo pomagati drugim in ker jim delo nudi zadovoljstvo. Odgovori na vprašanje se zvrstijo takole:

- želim pomagati drugim, najdem zadovoljstvo v delu
- specifično delo ali problem me zanima
- čutim dolžnost, da delujem kot prostovoljec
- znanec me je zaprosil naj se vključim
- imam dovolj prostega časa na voljo
- da bi spoznal nove prijatelje
- da bi pridobil izkušnje, ki mi bodo služile pri delu
- moj delodajalec me vzpodbuja k vključevanju v prostovoljno delo
- je pogoj za članstvo v organizaciji ali za akademsko mesto
- zaradi materialnih ugodnosti kot so: dodatne karte za promet, malice ali vabila.

Zakaj se ljudje ne vključujejo v prostovoljne dejavnosti? Glavni razlog, ki ga navajajo, je pomanjkanje časa (79%) in skrb, da ne bi bili sposobni zadostiti zahtevam dela (40%). Vrstni red odgovorov glede na pogostnost:

- premalo časa, preveč obveznosti
- morda ne bi bil sposoben zadostiti zahtevam dela
- zdravstvene težave, fizično nesposoben
- brez interesa za prostovoljno delo
- vlada bi morala poskrbeti za ustrezne službe pomoči ljudem

- ne vem, kako naj se vključim
- starost: prestar ali premlad
- ima pomisleke glede legalnega statusa prostovoljnega dela
- nima potrebnih znanj
- ljudje bi morali biti plačani za svoje delo
- povezano s prevelikimi stroški

Kaj bi vzpodbudilo prostovoljce, da bi se vključili v prostovoljno delo? Kratkotrajne zadolžitve bi najbolj pritegnile ljudi k prostovoljnemu delu. Druga vzpodbuda bi bila možnost opravljanja dela s prijateljem ali v skupini. Vrstni red odgovorov na vprašanje je:

- kratkotrajno sodelovanje
- opravljanje dela s prijateljem ali v skupini
- priprava, izobraževanje
- vključenost lastne družine v prostovoljno dejavnost
- nizki stroški za varstvo otrok
- priznanje delodajalca
- možnost prevoza do mesta dejavnosti in nazaj
- povračilo stroškov
- drobne materialne koristi

Organizacije, ki se ukvarjajo s prostovoljnim delom bi morale pri razvijanju programov prostovoljnega dela upoštevati potrebe in želje potencialnih prostovoljnih sodelavcev.

Kako pomembna je vzpodbujevalna vloga delodajalca za vključevanje v prostovoljno delo? Ena od petih zaposlenih anketiranih oseb izjavlja, da jo delodajalec vzpodbuja k prostovoljnim dejavnostim.

Med zaposlenimi anketiranimi osebami, se 60 odstotkov tistih, ki jih delodajalci vzpodbujajo k prostovoljnemu delu, dejansko vključi vanj, ostali pa ne. Med zaposlenimi anketiranimi osebami, ki jih delodajalci ne vzpodbujajo k prostovoljnemu delu, jih 39 odstotkov deluje v prostovoljnih dejavnostih, ostali pa ne.

Ti podatki očitno kažejo na vlogo delovne organizacije in podjetij pri vključevanju ljudi v prostovoljne dejavnosti.

O tem, kako razvejane so možnosti prostovoljnega delovanja in kako prisotne so v različnih človeških dejavnostih, priča zloženka Ameriškega centra za prostovoljno delo v Arlingtonu, ki ponuja zainteresiranim možnosti vključevanja v naslednje dejavnosti:

DRŽAVLJANSKA VPRAŠANJA, DRŽAVLJANSKE PRAVICE,
PROGRAMI LOKALNIH SKUPNOSTI:

- izboljšanje komunikacij med verskimi, rasnimi in etničnimi skupinami z različnimi oblikami skupinskega dela kot so delavnice, sestanki, konference,

- senzitivni treningi
- doseči tiste, ki se ne poslužujejo razpoložljivih možnosti v skupnosti
- posredovanje informacij in usmerjanje
- opravljanje administrativnih funkcij v različnih odborih
- prispevanje svojega znanja za delovanje in vodenje odborov in komitejev
- opravljanje organizacijskih funkcij v različnih odborih
- sodelovanje v centrih za mladostnike ali centrih za starejše občane
- izkazovanje družinske gostoljubnosti gostom iz tujine
- predlogi za politiko, za spremembo zakonodaje
- podpiranje šole pri njenih prizadevanjih za desegregacijo
- pomoč starejšim, revnim in tujcem pri izpolnjevanju formularjev za davke in drugih formularjev
- registriranje volivcev

SERVISI PORABNIKOV

- finančno svetovanje tistim, ki želijo takšno pomoč
- učenje ljudi kako največ dobijo za svoj denar
- izobraževanje porabnikov glede kreditov in odplačevanja
- pomoč in usmerjanje nezadovoljnih porabnikov, ki se želijo pritožiti s pomočjo telefonske službe "akcijske linije"
- pomoč pri pravnih raziskavah na področju vprašanj pravic porabnikov
- organizacija kupovalnih skupin in zadrug
- izvajanje anket javnega mnenja

OKOLJE

- borba proti širjenju onesnaževanja zraka, vode, odlaganja škodljivih odpadkov in smeti, zvočnega onesnaževanja
- obnova in ozdravljenje pokrajine, zraka, vode in drugih prvin fizičnega okolja, ki so danes ogrožene
- širjenje znanja in načel vzdrževanja in ustvarjanja naravnega življenja in čistega okolja
- izboljševanje urabenga okolja in lepšanje dežele
- ustvarjanje igrišč in parkov
- čiščenje poti od smeti
- postavljanje zelenic in vrtov v lokalni skupnosti

IZOBRAŽEVANJE

- delovanje kot učiteljev pomočnik v razredu
- nadzorovanje in pomoč otrokom pri učenju
- sodelovanje v programih vračanja otrok, ki so zapustili šolo, nazaj v šolo
- preoblikovanje šolskih programov s skupnimi priza-

- devanji šolskega odbora
- prispevanje svojih znanj in izkušenj pri delu s s posebno nadarjenimi otroci
- prinašanje knjig otrokom, ki želijo brati
- individualna pomoč pri opismenjevanju odraslih nepismenih
- sodelovanje v programih posebnega šolanja
- udeležba v predšolskih programih, namenjenih izenačevanju socialno povzročenih razlik v znanju
- učenje angleščine kot drugega jezika za emigrante
- ustanavljanje knjižnic in delovanja v njih, izvajanje praviljnih ur
- širjenje kulturnega horizonta šolskim otrokom s seznanjanjem otrok z umetnostjo, glasbo, gledališčem, muzeji, razstavami
- učenje Braillove pisave ali snemanje na kasete knjig in učnih lekcij za slepe
- pomoč otrokom v zavodih pri učenju
- poučevanje akademskih in strokovnih predmetov na "svobodnih univerzah", v sobotnih šolah in drugih izrednih šolah

ZAPOSLOVANJE

- svetovanje mladim in nezaposlenim glede poklicne usmeritve, možnosti za delo in iskanje dela
- prizadevanja za enake možnosti zaposlovanja
- udeležba v študijskih programih, ki omogočajo pre-kvalifikacijo; iskanje stalnih ali začasnih služb za nezaposlene
- posredovanje poslovnih, tehničnih in finančnih informacij ustanovam in podjetjem, ki so v težavah
- razvijanje možnosti za poletno delo mladih
- pomoč prizadetim osebam pri razvijanju znanj in veščin z njihovo udeleženoostjo v prostovoljnem delu
- prizadevanja, da se vključi v formular, katerega izpolnjuje kandidat za delovno mesto, tudi rubrika "Prostovoljno delo, ki da je opravljal".

ZDRAVJE IN DUŠEVNO ZDRAVJE

- delo v kriznih centrih za posilstva
- delo v bolnišnicah in klinikah
- sodelovanje v terapevtskem delu pri osebah s čustvenimi motnjami, alkoholizmom, zasvojenostjo od drog
- zdravstveno vzgojno delovanje za javnost, za mlade, za ostarele, na področju preprečevanja bolezni, zasvojenosti in drugih psihosocialnih motenj
- vključevanje v prizadevanja za načrtovanje družine
- oskrba s informacijami in podpora družinam bolnih, handikepiranih duševno prizadetih oseb
- preprečevanje samomorilnih poskusov, delovanje na vročih linijah v kriznih centrih
- udeležba v programih za preprečevanje nezgod,

programih krvnih bank, programih testiranja vida in sluha

- pomoč nekdanjim psihiatričnim pacientom, ki sedaj živijo s skupnosti
- pomoč pri negi otrok v ustanovah in na domovih, delovanje v programih za nosečnice in bodoče očete
- advokaturno delovanje za duševno zaostale ali duševno bolne
- svetovalno delo z mladimi in odraslimi v programih za pomoč zasvojenim od drog in alkohola
- sodelovanje v programih za zaščito trpinčenih žena in otrok in za žrtve spolne zlorabe

BIVALIŠČE

- izboljševanje obstoječih stanovanjskih stavb v lastnem okolju
- razvijanje neprofitnih programov za gradnjo novih stanovanj ali obnovo starih stanovanj
- udeležba v problemih izseljevanja ali preseljevanja
- pomoč novonaseljenim družinam pri njihovih problemih
- proučevanje kršitev najemniške zakonodaje in izpostavljanje teh kršitev pred sodiščem
- vzpodbujanje dobrososedskih odnosov
- svetovanje ljudem, ki se naselijo v nove hiše, glede vzdrževanja hiše, zavarovanja, razporejanja stroškov, hipotek
- pomoč pri nastanjanju brezdomcev

ZAKONSKE PRAVICE, PREPREČEVANJE KRIMINALA

- sodelovanje v programih za preprečevanje prestopništva mladoletnikov
- sodelovanje v dejavnostih sodišča, zlasti delovanja ob osebah z izrečenim strožjim nadzorom
- prevzemanje in vodenje primerov, delovanje v prijateljskem odnosu ali vzgojnem odnosu
- seznanjanje otrok in mladostnikov v šoli in zunaj šole z zakonodajo
- izboljšanje odnosov med policijo in lokalno skupnostjo
- prijateljski obiski zapornikom, mladim in starim, moškim in ženskam, v času prestajanja zaporne kazni in po povratku v skupnost
- skrb za delovanje sodišča - da zbere ustrezne informacije in deluje ažurno
- pomoč policiji pri izvrševanju njenih nalog
- iskanje služb in stanovanj za nekdanje obsojence in pomoč v obdobju prilagajanja na normalno življenje zunaj zapora
- vodenje svetovalnih sestankov za zapornike
- zastavljanje in razvijanje programov ter sodelovanje v prostovoljnih programih v ustanovah za mlade prestopnike
- razvijanje programov, ki spremljajo socialna doga-

- pomoč pri skupnosti
- pomoč žrtvam kriminalnih dejanj in nasilja

PREHRANA

- vzgoja za zdravo prehrano: prehrabene potrebe, kaj kupiti, kako pripraviti hrano z majhnimi finančnimi izdatki
- pomoč pri šolskih prehrabnih programih - svetovalna ali delovna pomoč
- delo v prehrabnih bankah ali skladiščih
- oskrbovanje s prehrano starih in bolnih ljudi, ki bi brez te pomoči morali bivati v zavodih
- zbiranje odvečne hrane iz trgovin, restavracij in drugih podjetij, ki imajo opravka s hrano
- sodelovanje pri pripravi hrane za revne

SLUŽBA PSIHOLOŠKE POMOČI

- prevzemanje vloge "starejše sestre" ali "starejšega brata" v življenju otrok, ki potrebujejo nek dodaten odnos z odraslim
- druženje z osebami, ki ne morejo zapustiti svojega bivališča: ostarelimi, zaporniki, otroci v bolnišnici
- vključevanje v programe pomoči staršem-samohranilcem
- sodelovanje v programih dnevnega varstva otrok
- posredovanje gospodinjskih in drugih za vsakdanje življenje potrebnih veščin neizkušeni
- svetovanje po telefonu za posameznike in skupine
- pomoč pri šolskih problemih, pri starševskih problemih
- pomirjanje starejših, na posteljo vezanih oseb, z vsakodnevnimi telefonskimi klici
- pomoč imigrantom, tujcem, nenavajenim na novo kulturo
- preprečevanje zanemarjanja otrok in trpinčenja otrok
- psihosocialna pomoč staršem invalidnih, duševno prizadetih ali drugače handikepiranih otrok in mladostnikov

PROSTOČASNE DEJAVNOSTI

- organiziranje igralnih dejavnosti in igralnih prostorov v prenaseljenih soseskah
- organizacija in vodenje športnega tima, učenje športnih veščin, taborjenje
- vodenje izraznih, kreativnih, rokodelskih umetniških dejavnosti - glasbe, plesa, gledališke igre
- prirejanje zabav za otroke ali ostarele
- omogočanje preživljanja počitnic duševno prizadetim ali telesno prizadetim in revnim
- vzpodbujanje in sodelovanje pri izgradnji plavalnih

- bazenov v krajevni skupnosti, poučevanje plavanja in reševanja živiljenja
- sodelovanje v raznih klubih in prizadevanja za ustvarjanje klubov v krajevni skupnosti

PREVOZ

- prevažanje tistih, ki si ne morejo sami zagotoviti lastnega prevoza, zaradi pomanjkanja denarja, zaradi bolezni, zaradi starosti ali zaradi telesne prizadetosti
- prizadevanja za izboljšanje javnega prevoza
- zbiranje denarja za uvedbo minibusa za starejše občane
- delovanje v akcijah za uporabo avtomobilskega pasu in varnega načina prevažanja otrok.

Katalogi ponujajo številne knjige, brošure in druge publikacije o prostovoljnih dejavnostih. Naštejem naj le nekaj naslovov iz ameriškega kataloga Branje o prostovoljstvu, katerega izdaja Ameriški nacionalni center za prostovoljne dejavnosti:

- Prostovoljci, kako jih najti, kako jih obdržati
- Marketinški čudež za prostovoljske programe
- Sto in ena ideja za programe prostovoljnih dejavnosti
- Učinkovito vodenje prostovoljskih programov
- Kako preživeti kot organizator programa prostovoljnega dela
- Učinkovite prostovoljske organizacije
- Kako razviti odbor prostovoljne dejavnosti
- Prostovoljstvo in nezaposlenost
- Prostovoljstvo in delovne organizacije
- Kako se prostovoljni sektor lahko povezuje s podjetji
- Kako pridobivati sredstva
- Solidarnostno vedenje Američanov
- Kako sestavljati lepake, vabila, časopise
- Kako koristiti sredstva javnega obveščanja
- Vprašanja zavarovanja prostovoljnih delavcev
- Prostovoljne dejavnosti in cerkev
- Kako motivirati prostovoljce
- Stres vodilnih delavcev
- Odnos med prostovoljnimi delom in sindikatom
- Emocionalna prva pomoč - priročnik za prostovoljce
- Imeti dober namen še ne zadošča
- Kako pomagati ljudem pri opravljanju prostovoljnega dela
- Otroci so zato tu, da bi jih imeli radi: vključevanje prostovoljcev v terapijo in prevencijo trpinčenja in zanemarjanja otrok
- Kako koordinirati delovanje prostovoljcev v okviru šole
- Vključevanje prostovoljcev v bolnišnicah
- Vključevanje prostovoljcev pri delu z duševno prizadetimi osebami
- Vsakdo lahko komu pomaga - kot prostovoljec

- Biti prostovoljec
- Vaša stališča in vi

Za konec naj še omenim, da imajo mnoge višje in visoke šole v ZDA posebne oddelke za študij, ki usposablja študente za organizacijo prostovoljnega dela.

dr. Anica Kos

POROČILO O SKUPINSKEM DELU Z OTROKI IN MLADOSTNIKI S TEŽAVAMI
V ODRASČANJU NA CENTRU ZA SOCIALNO DELO PIRAN V ŠOLSKEM LETU
1988/89

Tudi v letošnjem letu sem kot zunanja sodelavka spremljala delo rednih skupin, ki jih v sklopu Centra za socialno delo vodijo specialni pedagog tov. Miha Rotar in njegovi sodelavci. V tem letu je uspelo to delo celo razširiti, saj sta se vključila dva nova sodelvca. Tako so v tem obdobju vodili skupine: dva strokovna delavca Centra za socialno delo Piran in sicer tov. Rotar (ki je deloval tudi kot organizacijski vodja vse dejavnosti) ter tov. Majda Golja, psihologinja CSD Piran. Skupaj sta vodila prvič začeto skupinsko delo s starši otrok, ki so v skupine vključeni že več let. Iz dejstva, da je večina vključenih staršev, zlasti mater, redno obiskovala skupine, in iz njihovih neposrednih izjav na srečanjih, lahko upravičeno sklepamo, da je bila uvedba takega načina dela resnično potrebna tudi za starše.

Že dolgo vemo, da je psihosocialno delo mnogo bolj učinkovito, če zajamemo celotno družino, ne le posameznega člana. Na ta način namreč globlje posežemo v strukturno dinamiko medsebojnih odnosov, pospešimo rast in omogočimo hitrejše spremembe tako v komunikaciji med družinskimi člani kot tudi zmožnost njihovega vzajemnega odpiranja pa tudi odpiranja v zunanje okolje. Oba vodja, terapevta v skupini, sta na našem strokovnem srečanju poročala o tem, kako poteka skupinsko dogajanje, kaj povedo starši o svojem počutju, kako doživljajo svoje otroke in kako doživljajo dejstvo, da so njihovi otroci vključeni v te, za nekatere morda še vedno nekoliko neobičajne skupine. Poročala sta tudi o vsebini teh srečanj in o sodelovanju staršev. Vsak začetek je težak in tako je bilo verjetno sprva tudi zelo zahtevno motivirati starše z avključitev v to skupino. Prepričana pa sem, da se vloženo delo in trud lahko kaj kmalu bogato obrestujejo in zato menim, da kljub obilici drugega dela velja s skupino staršev nadaljevati tudi v prihodnje.

V podoben okvir sodi tudi skupen zaključek skupinskega dela v letu 1989. V mislih imam izlet na Snežnik, kjer so otroci skupaj s starši in vodji skupin doživeli, da gre pri vsem tem za sodelovanje med domom, skupinami in njimi samimi. Poleg tega, da je bila to nekakšna učna situacija, da so

doživeli prijetne izkušnje, so dobili tudi potrditev, da se da mnoge vzorce vedenja, ki so bili za njih v skupinah novi, prav dobro prenesti v vsakdanje življenje. Ta izlet pa je pomenil poleg zblizanja med vsemi udeleženci, tudi za starše novo izkušnjo, saj so videli vodje skupin-terapevte pri neposrednem delu s svojimi otroci in njihov odnos do dogajanja na izletu.

Zakaj posebej poudarjam ta enodnevni izlet, ki je za vse pomenil prijetno doživetje? Zato, ker je pripomogel k graditvi zaupanja med vsemi udeleženci, terapevti, otroci in starši, pa tudi zato, ker je omogočil izkušnjo, da se lahko učimo drug od drugega. Terapevtom pa je omogočil tudi neprecenljiv vpogled v dinamiko odnosov med starši in otroci. Na osnovi izkušenj z izleta so starši verjetno v mnogočem tudi izpopolnili svoje predstave o skupinah in dogajanju, ki se je vse leto odvijalo v skupini otrok.

Na naših strokovnih sestankih smo se v tem obdobju temeljito pogovarjali tudi o vsebini dela skupin. Terapevti v letošnjem letu so bili: Miha Rotar in Mojca Mihelič, ki je začela s tem delom letos; ta dva sta vodila skupino starejših otrok in Pirana; Jožica Rupnik in Roberto Čelič pa sta bila terapevta v skupini mlajših otrok iz Pirana. Oba terapevtska para sta v letošnjem letu prvič delala skupaj in se dobro ujela, kar se je izražalo zlasti v zadovoljstvu otrok in tudi vsebinah, ki so jih med letom v skupinah skupaj preživeli, doživeli, ustvarili in razvijali.

Za letošnje leto pa velja še ena novost. Prej so morali otroci iz Lucije hoditi v Piran na sestanke skupin, letos pa sta v Luciji vodili skupino Marjeta Lindič in Darja Matičetova. Obe imata že dolgoletne izkušnje pri delu z otroci in mladostniki, tako da je tudi skupina v Luciji, ki je letos v taki obliki doživela krst, dobro stekla.

Opozorila bi na neko značilnost, ki smo jo opazili in je sestavni del razvoja in zakonitosti skupinskega dela. Otroci, ki že dalj časa hodijo v isto skupino in jih je toliko, da lahko tvorijo skupinsko jedro, zelo lahko sprejememo v svojo sredo nove člane in ti se tudi hitreje vključijo v skupinske dejavnosti. Če pa so vsi člani v skupini novi, potem je čas življenja vseh veliko daljši. Potrebne je veliko napornega dela, da lahko skupina počasi zaživi, zlasti če je v njej nekaj otrok, ki po vedenju izstopajo.

Mislím, da se je ravno ta značilnost odrazila tudi v letošnjih skupinah. Tako skupina mlajših kakor tudi skupina starejših v Piranu sta sicer obe dobili nekaj novih članov, vendar je jedro ostalo isto, zato je dogajanje v skupinah zaživeló že kmalu po začetku dela v jeseni. Lucijska skupina pa je bila skoraj popolnoma na novo sestavljena. Tudi prostor, kjer so se dobivali, je bil čisto nov (torej nove okoliščine še za peščico starih članov), tako da je bilo skupino potrebno graditi od začetka in je kar nekaj časa trajalo, da so pričeli funkcionirati kot skupina.

Glede vsebin, ki so bile okvir dogajanj v skupinah, bi lahko rekla, da so dograjevanje in nadaljevanje tistih, ki so tvorile jedro tega dela tudi že v preteklih letih in ki so se izkazale za primerne. Ni pa odveč poudariti, da so se terapiji odzivali tudi na želje skupin samih in sledili tudi njihovim iniciativam.

Preden bi nadaljevala z analizo letovanja, pa bi rada omenila še nekaj v zvezi s terapiji. Menim, da je posebej dobro, da delajo v skupinah tudi takšni strokovni delavci, ki niso zaposleni na Centru za socialno delo, so pa strokovno podkovani za to delo, zlasti pa motivirani in jim tovrstno sodelovanje prinaša tudi svojevrstno širjenje izkušenj in pomeni dopolnitev njihovega siceršnjega dela z otroki. Omenila bi rada verjetno že znano trditev, da ne velja vse, kar drži za vzgojno delo z otroki brez posebnih potreb (normalnimi otroki), tudi za delo z otroci s posebnimi potrebami ali težavami v odrasčanju. Takšni pa otroci v teh skupinah so; njihove izkušnje niso najbolj harmonične, srečali so se že s hudimi travmami, nesprijetostjo in nerazumevanjem; obremenjeni so večinoma s specifičnimi učnimi težavami, kar jim otežuje napredovanje na storilnostnem področju. In nasprotno: vse kar se obnese pri delu, druženju, vodenju otrok z vedenjskimi posebnostmi, se obnese praviloma zelo uspešno tudi pri delu z normalnimi otroki.

Morda se tudi v tem skriva odgovor na vprašanje, zakaj so ti zunanji sodelavci pripravljeni poleg svojega rednega dela z otroki na svojih rednih službenih mestih, sodelovati tudi pri tem skupinskem delu.

Menim, da to delo, če je iskreno in pošteno, prinaša poleg obremenitev tudi dovolj povratnih sporočil, kar pomaga da se pri tem delu vztraja. S povratnim sporočilom pa mislim zlasti odnos otrok, ki se postopoma razvije in postaja trdnjši. To je pravo plačilo za vložen trud in napor.

Podala bi še krajšo analizo letošnjega letovanja na otoku Stenjaku.

Preden začnem, moram posebej poudariti, da je analiza napisana z mojega zornega kota, iz katerega sem kot udeleženka opazovala in doživela to letovanje, da pa je mnogo tudi skupnih zaključkov vseh terapevtov-vzgojiteljev, ki so na letovanju vodili svoje skupine. Vsak dan smo namreč poleg dela z otroki, posvetili kar veliko časa tudi sprotnim analizam in sintezam dogajanja.

Prvič, in ta kolonija je bila že četrto letovanje otrok iz Piranskih skupin, je bilo to letovanje brez vnaprej čvrsto in trdno pripravljenega programa. To pa seveda ne pomeni, da je bilo letovanje brez programa.

Dogovor, ki smo ga sprejeli že prvi dan je bil, da se bomo sproti prilagajali situaciji, da bomo upoštevali želje otrok

in se jim poskušali čim bolj odzvati. Vsak izmed odraslih pa se bo vsebinsko udeleževal na področju, ki mu osebno najbolj odgovarja.

Dejavnosti, ki so bile na letošnjem letovanju v ospredju pozornosti, so bile: rekreacija (kopanje, šport - organiziran in neorganiziran, raziskovanje otoka, sprehodi, skupen pohod okoli otoka, tekmovanja ipd.); ustvarjalne dejavnosti kot so slikanje, risanje (na različne materiale), petje, družabne igrice, kjer je prišla do izraza domišljija otrok kot tudi odraslih, ko si je bilo potrebno izmišljati različne variante in izpeljave znanih iger; seveda so del dneva zavzele tudi redne dejavnosti, ki sodijo v okvir prehrane, skrbi za čisto življenjsko okolje, čisto telo; največ časa pa je bilo posvečenega druženju, prijateljevanju.

Prva ovira, ki je na dan prihoda nekoliko zmedla tako otroke, ki so lani že bili na letovanju, kot tudi odrasle, je bila, da smo bili letos locirani na drugem mestu. V spominu pa je še tako močno odmeval "grad", kjer smo bili lansko leto. "Grad" nam je namreč omogočal, da smo bili vsi skupaj, sedaj pa smo bili bolj razkropljeni in prvi dan to ni zadovoljilo naše potrebe po varnosti in druženju. Tudi odrasli smo bili nekoliko zbegani, saj smo bili vajeni, da smo imeli "pregled" nad vsem dogajanjem in vsemi skupinami hkrati.

Vednar pa se je tisto, kar smo prvi dan občutili kot pomanjkljivost, izkazalo za prednost. Skupine so lahko res začele delovati kot samostojne enote, če so začutile to potrebo, posamezni člani pa so lahko nemoteno prehajali drug od drugega, od dejavnosti do dejavnosti, saj se le-te večinoma niso odvijale le znotraj posamezne skupine, pač pa na ravni celotne kolonije. Otroci iz posameznih skupin so se lahko priključili tisti dejavnosti, ki jih je v tistem času najbolj pritegnila.

Tudi čisto fizično dejstvo, da smo bili letos bolj "varni", ker nas niso obdajale skale in ni bilo nevarnosti za otroke, nas je odrasle naredilo bolj mirne in s tem verjetno tudi bolj sproščene. Prepričana sem, da je to in pa dejstvo, da je bilo dovolj odraslih za to število otrok, tisti faktor, ki je vplival na miren potek te kolonije in na prijetno in sproščeno vzdušje tako otrok kot odraslih.

Posebej se mi zdi pomembno omeniti, da razen nekaj športnih tekmovanj v tej koloniji ni bilo drugih tekmovanj, kot na primer tekmovanj v čistoči in pospravljenosti sob. Celo tako daleč smo šli, da so v nekaterih skupinah (zlasti v eni) prve dneve pospravljali kar vzgojitelji, potem pa smo opazovali, kako bodo reagirali otroci. Prav nič niso prišli na račun skeptiki, ki so mislili, da otroci tega ne bodo opazili in da bodo čez dan nemoteno kopičili umazanijo neda bi se dotaknili svojih sob. Nasprotno, prav so imeli optimisti. Otroci so sami brez vzpodbujanja vzgojitelja prišli za metlo in počistili tudi čez dan, posebej pa so bili skrbni

pri vzdrževanju postelj in garderobe.

Tudi deljenje hrane je potekalo brez zapletov, lahko bi rekla, da je bilo pri hranjenju letos veliko bolj mirno. Ni bilo bojazni, da kdo česa ne bi dobil, da bi se večji okoristili z dobrotami na račun mlajših in podobno.

Pretiravala bi, če bi trdila, da med otroci ni bilo konfliktov, kajti ena izmed neodtujljivih sestavin vedenjske težavnosti (in na letovanju smo imeli kar nekaj zelo impulzivnih in nepredvidljivih otrok) je ravno konfliktnost. Istočasno pa lahko zatrdim, da teh konfliktov ni bilo ravno veliko, ter da nam jih je uspelo hitro zgladiti oziroma razrešiti. Tudi v tem vidim prednost, da je bilo na letovnju tako veliko število vzgojiteljev, saj smo bili povsod, kjer so bili otroci neposredno prisotni in smo lahko takoj ukrepali.

Še nekaj prav posebnega je treba omeniti. Otroci so se letos neverjetno hitro, samostojno spoprijateljili z ostalimi iz drugih kolonij. Morda smo zaradi dislociranosti na "gradu" lansko leto bili malo izločeni, prepuščeni bolj samim sebi in zato tudi notranje bolj povezani in odvisni. Kar sami so se domenili za športna tekmovanja, razna srečanja, prijateljevali, se pomenkovali v dvojicah in trojicah ali pa v večjih skupinah. Kako intenzivno je bilo to druženje, pa smo se odrasli zavedeli šele na koncu, ko so "korenjaški" fantje brez sramu jokali, ker so se morali raziti s svojimi prijatelji iz naše in iz drugih kolonij.

Posebne dejavnosti, ki jih velja omeniti, so bile zlasti primerne za fante in ti so bili v veliki večini (s seboj smo imeli le dve deklici iz skupin, ostala dekleta so bile hčere vzgojiteljev). Te dejavnosti so bile: organizacija pustolovskih in imaginacijskih iger, ki so omogočala sproščanje domišljije in izživetje nakopičenih fantazij; spoznavanje značilnosti ribarjenja z vršo (kar nam je omogočil prijatelj enega izmed vzgojiteljev); otrokom, ki so se tega udeležili, je bila to dobra izkušnja, vsem ostalim, ki so nas obdarili (zlasti ribič) pa tudi prijetna skupna večerja. Družabni večer, ki smo ga začeli s skupno večerjo, pa nam je ostal v prijetnem spominu kljub temu, da nas je pregnala huda nevihta. Pesmica, ki je bila namenjena vsakemu posebej, je bila kljub nevihti noči popotnica za miren sen.

Pa tudi sicer je marsikatera spalnica doživela razkošje, da so vzgojiteljice zvečer pripovedovale pravljice, ki jih niso z zanimanjem poslušali le najmlajši v sobi.

To, da so se otroci na letovanju dobro počutili, nam je bilo docela jasno šele, ko smo videli, kako hudo jim je bilo ob slovesu, ko se najraje še ne bi razšli. Pred tem smo bili namreč tudi mi odrasli zelo intenzivno zaposleni z dogajanjem samim, pa tudi z razmišljanjem o tem, ali bi se dalo kakšno stvar izpeljati tako ali drugače. Redno smo analizirali tudi drobna dogajanja, lastna občutja ob tem in zato mislim, da

smo na tem letovanju tudi mi odrasli marsikaj pridobili tako drug od drugega, še največ pa od otrok in njihovega odnosa in čustev, ki jih je to letovanje v njih vzbudilo.

Ne nazadnje potrjuje to prepričanje tudi dejstvo, da so se skoraj vsi otroci že prvi delovni dan po letovanju oglasili pri svojem specialnem pedagogu na Centru za socialno delo, da bi s tem vsaj malo zapolnili vrzel, ki je nastala po prihodu domov, potem ko so teden dni preživel na soncu, zraku in vodi, predvsem pa v krogu prijaznih vrstnikov in tudi zanesljivo prijaznih odraslih. Prav tega v svojem vsakdanjem življenju močno pogrešajo.

Alenka Kobolt

INFORMACIJA O PROGRAMIH CIP IN CIF

Svet mednarodnih programov (Council of International Programs - CIP) je ameriška nevladna ustanova, ki organizira 4-mesečne in 12-mesečne programe za socialne delavce in druge strokovnjake, ki se ukvarjajo s socialnim delom, specialno vzgojo, delom z mladimi, zdravstvenim in socialnim varstvom ter upravnim urejanjem teh področij. Programi so v različnih krajih ZDA in pri različnih ustanovah, največkrat pri univerzah. Njihov osnovni namen je izmenjava izkušenj med različnimi kulturami in narodi, razumevanje in razvoj multikulturalnih značilnosti in pristopov k problematiki sodobnega sveta.

Svet mednarodnih štipendij (Council of International Fellowships - CIF) je mednarodna nevladna organizacija, ki povezuje udeležence CIP programov. Namen te organizacije je ohraniti stike med udeleženci različnih programov, nadaljevati z izmenjavo izkušenj, organizirati nove programe, izbirati in obveščati kandidate za te programe in podobno.

Iz Jugoslavije se je od leta 1959 do letos udeležilo različnih programov 62 socialnih delavcev, psihologov, defektologov in podobnih poklicnih profilov: v ZDA jih je bilo 60, eden na Finskem in eden v Indiji.

Višja šola za socialne delavce v Ljubljani je prijazno sprejela pobudo, da sodeluje pri posredovanju teh programov in pri izbiri kandidatov.

Pogoji za sodelovanje v teh programih so trije:

- poznavanje strokovnega področja, za katerega je organiziran program,
- tekoče znanje angleškega jezika oziroma nemškega in francoskega,
- sposobnost prilagoditi se bivanju v družinah.

V nadaljevanju predstavljamo države, kjer so ti programi organizirani.

	Indija	Nizozemska	Norveška	Svedska

število udeležencev	10	4/6	8(4spec.proj)	11/12
profil	soc.del#.	soc.del	soc.del.#	soc. del
iz katerih držav prihajajo	vseh	CIP/CIF	vseh	CIP/CIF
starost/izkušnje	25/50-2	15/55-2	+25-2	3 leta izk.
trajanje programa	10	4	8	6
od kdaj do kdaj	11/01	9/10	20/4-20/6	12/5-24/6
rok prijave	31/3	1/3	15/9	1/12
jezik	angl.	angl.	angl.	angl.
programske karakteristike				
uvajanje (v tednih)	3	1	3	3
praktično delo	6	2	4	3
ovrednotenje	3 dni	2 dni	po Norv.	
kraj	Bombay, Delhi	razl. kraji	Oslo	Stockholm
financiranje				
participacija	500 USD	ne	ne	ne
štipendija CIF	ne	kosilo	nekaj	da
notranja potovanja plača CIF	da	da		da
bivanje	po družinah			
zdravstveno zavarovanje				
	potrebno			

* program je prirejen tudi za druge poklicne profile, predvsem za specialne pedagoge in strokovnjake, ki se ukvarjajo z mladimi

Velika	Združene države
Britanija	Amerike

števílo		
udeležencev	8	150/200
profil	soc.del#.	soc.del#
iz katerih dr-		
žav prihajajo		vseh
starost/izkušnje		
trajanje programa	6 tednov	4/12 mesecev
od kdaj do kdaj	6/5-16/6	4-8
rok prijave	30/10	31/8
jezik	angl.	angl.

programske karakteristike

uvajanje (v tednih) 1	1 mesec
praktično delo 5	3 mesece
ovrednotenje	
kraj London	različna mesta po
Škotska	vseh ZD

4finance.com

participacija	75%	do 900 USD
stipendija CIF	ne	da
notranja potovanja		
nja plača CIF	da	da
bivanje	po družinah	

zdravstveno zavarovanje ☐ potrebno ☐

* program je prirejen tudi za druge poklicne profile, predvsem za specialne pedagoge in strokovnjake, ki se ukvarjajo z mladimi

Priravnika

Zvonka Pretnar, Leon Lojk

CONDORCET - INTELEKTUALEC V POLITIKI

Elisabeth Badinter, Robert Badinter, Condorcet, un
intellectuel en politique, Librairie Arthème Fayard, Paris
1988

Stiki s kolegicami iz Dortmunda so mi zbudili zanimanje za položaj Žensk, zato sem v tekstih ob 200-letnici francoske revolucije postala pozorna na podatek, da je bil Condorcet edini feminist med revolucionarji. Hotela sem kaj več izvedeti o njem in imela sem srečo, da sem v Francoskem kulturnem centru v Ljubljani naletela na novo, preko 600 strani obsegajočo biografijo z naslovom "Condorcet. Intelektualec v politiki".

Knjiga je vzor izredno natančno dokumentiranega teksta; opremljena je s številnimi opombami, odlomki iz pisem, časopisov, parlamentarnih debat, policijskih poročil, pis(a)nih spominov in izjav sodobnikov itd. Morebitna neskladja med dokumenti so ocenjena in pretehtana, sklepanje avtorjev vedno skrbno utemeljeno in obrazloženo. Temeljita raziskava je napisana v živahnem slogu, da se bere kot zgodovinski roman.

Vsebinsko je tekst vreden branja ne le zaradi ženskega vprašanja, ki je bilo vendarle samo eno od mnogih Condorcetovih zanimanj, ampak predvsem zato, ker odkriva misleca, ki je pred 200 in več leti razvijal ideje, ki so še za današnji čas moderne in izzivalne.

Marie Jean Antoine-Nicolas Caritat de Condorcet, roj. 17. 9. 1743 v Ribemontu, departman Aisne, je bil sin podeželske plemiške družine, edinec, ki mu je oče umrl, ko je bilo otroku komaj dober mesec dni. Ko je bil star 11 let, so ga poslali na jezuitski kolegij v Reimsu, od koder je prišel kot dosleden ateist in pristaš verske tolerance, kasneje pa je postal vnet zagovornik laične vzgoje. Leta 1758 je bil sprejet na College de Navarre v Parizu, kjer se je navdušil za matematiko. Kot matematik je že mlad dosegel evropski sloves in postal član Francoske akademije znanosti. Preko matematike je prišel v stik s svojimi duhovnimi očeti: d'Alambertom, Turgotom in Voltaireom. To ga je uvedlo v javno delovanje in kasneje v politično aktivnost. Kot filozof je bil dedič enciklopedistov, racionalizma in razsvetljenstva. V doslednem zavzezanju za napredek znanosti in blaginjo ljudi ter za svoje prepričanje, je kot revolucionar in politik doživel nemalo razočaranj, v polemikah z Robespierrom je kdaj odstopil od filozofske drže, ter tu in tam sklenil kak-

Šen manjši kompromis s svojimi načeli. Ob koncu življenja se je vrnil k filozofiji, ter v zadnjem delu "Skica napredka človeškega duha" (*L'Esquisse d'un Tableau des progres de l'esprit humain*) povzel filozofsko misel v besedah: razum, toleranca, humanizem. Umrli je 29.3.1794 v ječi, ni jasno ali naravne smrti ali je napravil samomor. Condorcet je bil "angažirani intelektualec", davno preden je nastal ta pojem. Gotovo bi laže živel, če bi ostal pri matematiki in filozofiji, vendar brez javnega in političnega delovanja mnogih njegovih filozofskih idej ne bi bilo, oziroma jih ne bi oblikoval v konkretne programe.

Ker je bil vnet bojovník za enakost, je bilo razumljivo, da je Condorcet postavil vprašanje enakopravnosti žensk. Pravičnost ne zahteva le, da se ženskam prizna volilno pravico, ampak tudi to, da so lahko izbrane za vsako javno funkcijo. Pogoji za to ni samo sprememba zakona, ki bi ji sledila sprememba navad, ampak predvsem radikalna sprememba ženske vzgoje. Predlog, ki ga je Condorcet podal l. 1787, je bil tako nov, da ni bil deležen niti ugovorov, ampak le posmehovanja.¹

K ženski temi se je Condorcet vrnil leta 1790. Pravzaprav je logično, da je v zavzemanju za svobodo in enakopravnost deprivilegiranih, ko je zahteval polne državljanske pravice za protestante, enakopravnost Judov in osvoboditev črnih sužnjev v francoskih kolonijah, zastavil svoj glas še za volilno pravico žensk. Svoje stališče je utemeljil na način, ki danes v nekaterih podrobnostih zveni nekoliko anekdotično. Takole pravi: "Vsi tisti, ki polovici človeštva mirno odvzamejo pravico sodelovati pri ustvarjanju zakonov, kršijo načelo enakosti pravic. Zaradi nosečnosti in občasne bolehnosti žensk ni mogoče izločiti iz javnega življenja. Ne predstavljam si, da bi za te pravice prikrajšali tiste, ki jih vso zimo muči protin ali se hitro prehladijo. Ženske nimajo manj političnega čuta kot moški, saj primeri Elizabete Angleške, Marije Terezije in Katarine Velike dokazujejo nasprotno. So ženske manj izobražene? Treba je spremeniti njihovo vzgojo. Sicer pa bi v primeru neustrezne izobrazbe morali volilno pravico vzeti vsem nevednejšem in prav kmalu bi jo imeli samo še tisti, ki so študirali javno pravo. Absurdno je domnevati, da bi politika ženske odvrnila od materinskih in gospodinjinskih dolžnosti, saj tudi kmetov ne odtrga od pluga in obrtnikov ne iz delavnice." Opozarja na paradoks, da so ženske lahko vladarice, ne smejo pa voliti. Konča z zahtevo, naj njegovo utemeljitev poskusijo zavreči kako drugače kot s posmehovanjem. "In predvsem mi pokažite med moškimi in ženskami kakšno tako naravno razliko, zaradi katere bi ženskam lahko zakonito odrekli volilno pravico." Condorcetov manifest je v javnosti povzročil veliko hrupa, a politiki so modro molčali. Čas za enakopravnost žensk še ni bil zrel.

Resnici na ljubo je o feministu Condorcetu treba navesti še dvoje. V ne ravno akademskem spopadu z Robespierrom, novembra 1792, se sprašuje, zakaj je okrog Robespierra vedno

toliko žensk in odgovarja, da zato, ker je francoska revolucija religija, v kateri je Robespierre ustvaril sekto... "Ima vse lastnosti - ne verskega voditelja, ampak - voditelja sekte... pravi, da je prijatelj ubogih in šibkih, vzpodbuja ženske in uboge na duhu, da mu sledijo..."

Ko je v začetku leta 1793 Condorcet pripravljala osnutek nove ustave (osnutek zaradi nasprotovanja montagnardov ni bil sprejet), je predvidel splošno volilno pravico za vse Francoze, stare nad 21 let, in celo za tujce, ki prebivajo v Franciji več kot eno leto, ne pa za ženske. "Zaradi slabosti našega izobraževanja je treba to odložiti vsaj še za nekaj let."

Avtorja biografije smatrata, da je bil od vseh Condorcetovih bojev glede na duh časa najbolj originalen prav boj za volilno pravico žensk. Morda za takrat manj originalen, danes pa prav tako pomemben je njegov delež na številnih drugih področjih znanosti, filozofije in politike.

Z vidika socialnega dela in socialne politike bi na prvo mesto postavila njegov ne dovolj znani prispevek k razvoju družbenih znanosti. V nastopnem govoru po izvolitvi v Academie francaise, februarja 1781, je razvijal misel o aplikaciji eksaktnih znanosti na nove vede, "katerih predmet je človek sam in katerih neposredni cilj je sreča človeka." S tem je Condorcet počastil D'Alemberta, ki je med prvimi pokazal pomembnost in učinkovitost aplikacije ene znanosti na drugo. Čisto originalen Condorcetov cilj pa je bil dati družbenim znanostim - imenuje jih moralne znanosti - isto zanesljivost kot eksperimentalnim znanostim. Dobro se zaveda težavnosti, ki jo povzroča dejstvo, da je raziskovalec sam del družbe, katero preučuje. Vendar je prepričan, da ta nova veda lahko pridobi metodo in jezik, ki ji bosta podelila status znanosti. Z uporabo analitične metode, ki jo je povzel iz matematike, namerava vključiti v znanost nov predmet: politična in družbena dejstva (le fait politique et social). Sto let pred Durkheimom trdi, da je treba človeško družbo raziskovati "kot raziskujemo dobre." Pred dvema stoletjema dojame politično in družbeno uporabo statistike in verjetnostnega računa. Vse našteto je zelo blizu še danes moderni interdisciplinarnosti, akcijskemu raziskovanju in uporabi kvantitativnih metod v družbenih znanostih.

Misli iz tega govora, ki jih je razumelo le malo poslušalcev, je uporabil v politični praksi. Že leta 1774 je nagovarjal Turgota, naj da izsušiti nekatera močvirja v Ribemontu in mu ponudi, da bo raziskal tabele umrljivosti v vaseh na robu močvirja in tistih na višinah. Na Turgotovo pobudo je leta 1785 objavil delo "o verjetnosti odločitev, ki se sprejemajo z večino glasov". Smrtno kazen je zavračal ne le iz humanih razlogov, ampak tudi zato, ker je izračunal verjetnost sodne zmote.² Pred revolucijo se je za politiko zanimal kot matematik in ustvarjal "politično aritmetiko", ki jo je kasneje preimenoval v "družbeno matematiko" (mathematique sociale).

Z ožjega socialnega področja velja omeniti, da je februarja 1792 kot poslanec predložil zakonodajni skupščini tekst, v katerem predlaga ustanovitev blagajn "pomoči in varčevanja", kamor naj bi delavci vlagali svoje prihranke. Prihranki in obresti bi bolnim in starim delavcem omogočili preživljanje. To je zamisel vzajemnega varčevanja, enega od temeljev socialnega zavarovanja.

V času pomanjkanja, pozimi 1792/93, je predlagal povišanje najnižjih plač glede na naraščanje cen žita. To je bila prva zamisel minimalne plače, seveda preveč drzna za tedanji čas. Leta 1793 se je zavzemal za progresivno obdavčenje, s tem da se ne obdavči tisti del dohodka, ki je potreben za preživljanje družine. V svojem osnutku ustave zavrača "kruto neenakost razmer", v katere najrevnejše pahnejo bolezni, starost ali nesreča in predvideva pravico do pomoči kot prvega izraza solidarnosti, ki je dvignjen na raven pravic človeka. Čeprav je Condorcet s tem postavil izhodišča socialne demokracije, avtorja njegove biografije pravita, da ta projekt ni socialističen. Condorcetova koncepcija družbe obstaja v temelju individualistična in liberalna.

Vse življenje se je zanimal za vzgojo in izobraževanje. Ko je zakonodajna skupščina sklenila, da je vsak poslanec lahko član samo enega odbora, si je Condorcet izbral odbor za javno izobraževanje (Comite d'Instruction publique) in v njegovem okviru na podlagi prejšnjega Tayllerandovega načrta pripravil projekt, katerega načela so še danes aktualna. Za prosvetljskega filozofa in enciklopedista so ljudje lahko svobodni šole, ko so osvobojeni neznanja. Zato mora biti izobraževanje kolikor je le mogoče univerzalno, enako in popolno. Vsakomu je treba zagotoviti - ne naravno enakost, ki ne obstaja, ampak - enako možnost dostopa do znanja. Condorcet je zagovarjal enako izobraževanje dečkov in deklic ter mešane osnovne šole. Vsak državljan naj ima vse življenje možnost, da se uči in izpopolnjuje. Svobodni državljani morajo imeti splošno izobraževanje za otroke, enako za moške in ženske, revne in bogate, ter permanentno izobraževanje za odrasle. Condorcetove ideje so torej pomembne tudi za andragogiko.

Izobraževanje deli podobno kot danes na osnovno, srednje in visoko, vrh pa naj bi predstavljala nekakšna akademija znanosti in umetnosti, katere naloga naj bo vzpodbujanje in urejanje izobraževanja. Šolanje na vseh stopnjah naj bo brezplačno, revni otroci naj dobijo štipendije. Ob nedeljah naj bi bilo dopolnilno izobraževanje za odrasle. Condorcet je predvidel celo posledice monotonega industrijskega dela in menil, da je nadaljevanje izobraževanja delavcev sredstvo zoper posledice vsakodnevnega dela.

V Condorcetovem pojmovanju je tudi, da mora biti izobraževanje svobodno, nedogmatično, odprto kritičnemu razumu in neodvisno od katerekoli politične ali verske doktrine.

Postavlja torej princip nevtralne in laične šole.

Seznam naprednih in humanih Condorcetovih idej je še dolg. V pismu, ki ga je nedolgo pred smrtjo napisal za hčerko, se zavzema celo za živali. "Ne onesreči tistih, ki ti bodo pripadale, ne bodi neobčutljiva za njihovo naivno in iskreno hvaležnost, nikoli ne povzročaj nepotrebnih bolečin..."

Bil je antimilitarist. Leta 1772 je pisal, da je bojevnikiški duh (*esprit militaire*) znanost, kako v ljudeh nadomestiti moralni čut z mehanično ubogljivostjo. Kljub temu se je leta 1791 zavzemal za vojno in predložil skupščini načela, po katerih naj bi se ravnala francoska vojska na zasedenih ozemljih. Spoštovala bo pravice človeka, povrnila povzročeno škodo, vojaki se bodo vedli tako, kot če bi se borili na domačem ozemlju... - Načela so bila sprejeta z aplavzom, praksa jih žal ni upoštevala.

Zavzemanje za versko svobodo in toleranco ter za reformo pravosodnega sistema ga povezuje z Voltairom, finančna vprašanja in načrt za reformo znanstvenega raziskovanja, v katerem zagovarja neodvisnost znanosti, s Turgotom.

Zadnje mesece pred smrtjo, ko se je moral skrivati, da ga ne bi aretirali, je pisal Skico napredka človeškega duha. V njej izraža prepričanje, da napredek človeškega duha odpira pot razvoju človeštva. Ker so sposobnosti razuma neslutene, ima človeštvo pred seboj neomejene možnosti za srečo. Očitno ga niti Voltairov *Candide* niti teror, v katerega je zašla francoska revolucija, nista mogla odvrniti od trmatega optimizma in vztrajne delavnosti.

Sedanje stanje v svetu, kljub napredku na nekaterih področjih, najbrže ne ustreza Condorcetovim predvidevanjem. Če pa bi bolj upoštevali razum, toleranco in humanizem, ima človeštvo možnost za napredek, kot ga razume Condorcet.

OPOMBE

1. Zelo verjetno sta k tej ideji prispevala Thomas Paine, levi. r ameriške revolucije, takrat na obisku v Parizu in Condorcetova inteligentna in izobražena žena Sophie
2. Kot poslanec je glasoval proti smrtni kazni za Ludvika XVI

dr. Andreja Kavar-Vidmar

SEZNAM DIPLOMSKIH NALOG, KI JIH JE KNJIŽNICA VŠED PREJELA V LETU 1988

ABRAM Jana: "Nastanek, namen in delovanje zapora", Ljubljana, 1988, 41 str., UDK 343.821/828. Mentor: FLAKER Vito. N 2100

BELSAK Milena: Medsebojna pomoč na vasi: Oblike medsebojne pomoči v Gorišnici, Ljubljana, 1988, 56 str., UDK 361.2. Mentor: STRITIH Bernard. N 2098

BIZJAK Maja: Socialno-zdravstvene razmere bolnikov z aktivno TBC v obdobju 1980-1985. leta v občini Slovenska Bistrica, Ljubljana, 1987, 38 str., UDK 361.1. Mentor: MESEC Blaž. N 2148

BOSINA Mojca: Mladoletno prestopništvo v občini Krško v letih 1963 do 1987 in primerjalna analiza Tovarne celuloze in papirja "Djuro Salaj" Krško, Ljubljana, 1988, 70 str., UDK 343.915. Mentor: OVSENIK Mara. N 2123

BOŠTJANČIČ Barbara: Elizabetina družba I. 1920 - I. 1946, Ljubljana, 1988, 66 str., UDK 304. Mentor: KIKELJ Anton. N 2106

BOŽIČ Nataša: Odnos med starši in otroci po razvezi, Ljubljana, 1988, 61 str., UDK 347.627.2. Mentor: ČAČINOVIČ-VOGRINČIČ Gabi. N 2102

CESTNIK Zdenka: Delovne in življenjske razmere delavcev v DO Teol, Ljubljana, 1988, 51 str., UDK 331.38. Mentor: KAVAR-VIDMAR Andreja. N 2150

ČEBULJ Danilo: Zaposlovanje invalidov v OZD, Ljubljana, 1988, 61 str., UDK 262.4:331.966. Mentor: MESEC Blaž. N 2105

COPI Žanin: Komunikacije v vzgojno varstveni skupini, Ljubljana, 1988, 76 str., UDK 362.7. Mentor: ČAČINOVIČ-VOGRINČIČ Gabi. N 2134

ČRNAC Sarita: Življenje in delo novinarjev na Radiu Koper - Capodistria in Primorskih novicah, Ljubljana, 1988, 55 + 6 str., UDK 331.83. Mentor: KAVAR-VIDMAR Andreja. N 2127

DADIČ Tomo: Položaj priseljencev iz drugih republik v Titovem Velenju, Ljubljana, 1988, 44 str., UDK 339.452. Mentor: RAPOSA-TAJNSEK Pavla. N 2099

DURIČ Nataša: Ta mračni predmet poželenja /Položaj in podoba ženske v fašizmu in nacizmu/, Ljubljana, 1988, 34 str., UDK 396. Mentor: STOPAJNIK Franc. N 2145

ERZNOŽNIK Jana: Izobraževanje - razvoj kadrov v DO "Kladivar" Ziri, Ljubljana, 1988, 84 str., UDK 331.86. Mentor: OVSENIK Mara. N 2133

FLAJS Niko: Pobegi iz zapora, Ljubljana, 1988, 46 str., UDK 343.915. Mentor: STRITIH Bernard. N 2140

GABRSČEK Darja: Demografski vidiki popotresne sanacije v vasi Stanovišče po potresu leta 1976, Ljubljana, 1988, 44 str., UDK 314. Mentor: KIKELJ Anton. N 2103

GRADIŠNIK Zdenka: Možnosti za ustanovitev varstvenega oddelka za odrasle duševno prizadete v občini Tržič, Ljubljana, 1988, 62 str., UDK 362.2. Mentor: KAVAR-VIDMAR Andreja. N 2086

HOČEVAR Mirjam: Socialne razmere na slovenskem v letih 1910 in 1911 po časopisu "Slovenski narod", Ljubljana, 1988, 153 str., UDK 361.362. Mentor: KIKELJ Anton. N 2135

HOSTNIKAR Helena: Živiljenjske in delovne razmere pomorščakov Splošne plovbe Piran, (ko so vkrcani na ladjo), Ljubljana, 1988, 73 str., UDK 331.83. Mentor: KAVAR-VIDMAR Andreja. N 2143

IVANUŠA Stanko: Upad učnega uspeha v osnovnih šolah občine Ormož, Ljubljana, 1988, 55 str., UDK 37. Mentor: ČAČINOVIČ-VOGRINCIC Gabi. N 2151

JORDAN Alojzija: Izmensko in nočno delo v termoelektrarni Trbovlje, Ljubljana, 1988, 39 + 4 str., UDK 331.812. Mentor: KAVAR-VIDMAR Andreja. N 2149

JURKOŠEK Milena: Živiljenjske razmere delavcev iz drugih republik v DO RLV Titovo Velenje, Ljubljana, 1988, 49 + 7 str., UDK 331.83. Mentor: KAVAR-VIDMAR Andreja. N 2136

KAVČIČ Mirjam: Pomoč starejšim občanom v okviru RK, Ljubljana, 1988, 70 + 8 str., UDK 362.6. Mentor: MESEC Blaž. N 2121

KOGOJ Metka: Socialna dejavnost v letih 1908 in 1909 po časopisu "Slovenski narod", Ljubljana, 1988, 258 str., UDK 361.362. Mentor: KIKELJ Anton. N 2115

KROPE Srečko: Posredovanje delavcev milice v drušinskih krizah (sporih in nasilju), Ljubljana, 1988, 55 str., UDK 347.61. Mentor: ČAČINOVIČ-VOGRINCIC Gabi. N 2094

KROSELJ Mojca: Krajevna skupnost Kapela in njeno uresničevanje socialno-varstvenih pravic, Ljubljana, 1988, 45 str., UDK 361.2. Mentor: RAPOŠA TAJNŠEK Pavla. N 2091

LAZAR-BOŽOVIČ Cilka: Alkoholčna družina in organizacija njenega urejanja po Hudolinovi alkoholški soli, Ljubljana, 1988, 42 str., UDK 178.1. Mentor: RAPOŠA TAJNŠEK Pavla in RAMOVŠ Jože. N 2119

LEŠNIK Herbert: Tatvine mladoletnikov v samopostrežnih prodajalnah, Ljubljana, 1988, 52 str., UDK 343.915. Mentor: STRITIŠ Bernard. N 2113

LEVIČNIK Mihaela: Sociodemografske karakteristike populacije, ki si je pridobila status kmeta na območju občine Ljubljana Moste-Polje v obdobju 1974 - 1983, Ljubljana, 1987, 88 str., UDK 314. Mentor: STOPAJNIK Franc. N 2090

LIČEN Ingrid: Razpad zakonske in družinske skupnosti in razmere po njej, Ljubljana, 1988, 82 str., UDK 343.627.2. Mentor: STRITIŠ Bernard. N 2097

LIKAR Barbara: Profil socialnega delavca v združenem delu, Ljubljana, 1987, 55 str., UDK 36.08. Mentor: OVSENIK Mara. N 2120

LOPATEC Silva: Socialno-demografska sestava prebivalstva in problematika za štiri KS Suhe krajine v občini Trebnje, Ljubljana, 1988, 60 str., UDK 304. Mentor: MESEC Blaž. N 2128

LAPOV Darja: Porazvezna problematika bivših zakoncev, ki imajo skupno bivališče, Ljubljana, 1988, 52 str., UDK 347.627.2. Mentor: MESEC Blaž. N 2109

MAGISTER-STEFANOVSKI Nataša: Splav kot metoda načrtovanja družine ali kot izhod v sili, Ljubljana, 1987, 67 str., UDK 361.178. Mentor: MESEC Blaž. N 2085

MARINI Mojca: Socialno delo v OZD, Ljubljana, 1988, 81 str., UDK 361.334. Mentor: OVSENIK Mara. N 2125

MARKELC Mateja, PEGAN Saša: Socialne razmere na slovenskem v letih 1880 in 1882 po časopisu Slovenski narod, Ljubljana, 1988, 196 str., UDK 361.362. Mentor: KIKELJ Anton. N 2114

MAZI Suzana: Socialna dejavnost po "Slovenskem narodu" v letu 1914, Ljubljana, 1988, 181 str., UDK 361/362. Mentor: KIKELJ Anton. N 2137

OAMADI Geoffrey: Community participation and self-help policies as a method of advancing social integration in a third world; a case of rural development programme in rivers state - Nigeria, Ljubljana, 1988, 38 str., UDK 361.058. Mentor: RAPOŠA TAJNŠEK Pavla. N 2122

OBREZA Marjeta: Predzakonsko svetovanje, Ljubljana, 1988, 75 +9 str., UDK 362.171. Mentor: ČACINOVIČ-VOGRINCIC Gabi. N 2132

PANGERC Barbara: Sodelovanje v igralni skupinski terapiji otrok, Ljubljana, 1988, 153 str., UDK 159.9. Mentor: STRITIH Bernard. N 2095

PAVKOVIČ Rosanda: Vloga socialnega delavca v združenem delu (na primeru Zelezarne Jesenice), Ljubljana, 1988, 56 str., UDK 36.08. Mentor: OVSENIK Mara. N 2129

PETRIČ Vlasta: Potrebe občanov starih nad 65 let v KS Anton Tomaž Linhart, Boris Kidrič in Boris Zihert, Ljubljana, 1988, 45 +3 str., UDK 362.6. Mentor: RAPOŠA TAJNŠEK Pavla. N 2131

PIPAN Neva, ŠUMAK Nataša, UREK Mojca: Zavod za duševno in živčno bolne Hrastovec - Trate, Ljubljana, 1988, 170 str., UDK 362.2. Mentor: FLAKER Vito. N 2116

PIŠOTEK Tanja: Društvo upokojencev Slovenska Bistrica, Ljubljana, 1988, 59 str., UDK 362.6. Mentor: KAVAR-VIDMAR Andreja. N 2107

PLAUŠTAJNER Jožica: potrebe in organizacija pomoči na domu starih ljudi v Ks Dušan Kveder Ptuj, Ljubljana, 1988, 42 str., UDK 362.6. Mentor: STRITIH Bernard. N 2141

PLETERSNIK Tatjana: Dodeljevanje družbeno denarne pomoči v občini Brežice, Ljubljana, 1988, 65 str., UDK 362.5. Mentor: KAVAR-VIDMAR Andreja. N 2146

PRIMC Helena: Življenje in nekatere aktivnosti odraslih duševno prizadetih oseb v občini Postojna, Ljubljana, 1988, 52 str., UDK 362. Mentor: BREJC Tone. N 2112

RADE, Kristina: Analiza bolniških izostankov delavcev, zaposlenih v obratu proizvodnje elektrotehničnih izdelkov DO Elektroelement, Ljubljana, 1988, 68 str., UDK 331.616./817. Mentor: STRITIH Bernard. N 2117

RIBARIČ Maja: Krvodajalstvo v koprski in tržaški občini v letih 1980 do 1987, Ljubljana, 1988, 50 str., UDK 362.1. Mentor: KIKELJ Anton. N 2108

SELSEK Marija: Uspešnost vključitve mladostnikov v neposredno življenjsko okolje po odpustu iz vzgojnega zavoda Logatec in stanovanjske skupine vzgojnega zavoda v Ljubljani, Ljubljana, 1986, 65 + 6 str., UDK 343.915. Mentor: STRITIH Bernard. N 2144

SRHOJ Jure: Delovno pravni problemi delavcev alkoholikov,
Ljubljana (Pravna fakulteta), 1988, 33 str., UDK 178.1.
Mentor: KONČAR Polonca. N 2130

STRAŠEK Dragica: Potrebe pomoči in nege na domu starejših
občanov v KS Lava /občina Celje/, Ljubljana, 1988, 44 + 8
str., UDK 362.6. Mentor: LAMUT Milena T.. N 2147

SPANBAUER Danilo: Samomori v KS Selnica ob Dravi v letih 1983
do 1987, Ljubljana, 1988, 58 str., UDK 314.424.2. Mentor:
STRITIH Bernard. N 2093

STOLC-JEZ Alenka: Nasilje v družini - trpinčenje otrok,
Ljubljana, 1988, 53 + 6 str., UDK 361.17. Mentor:
ČAČINOVIČ-VOGRINČIČ Gabi. N 2142

TOMŠIČ Anka: Dejavnosti RK Slovenije v obdobju od leta 1950 do
1953, Ljubljana, 1988, 75 str., UDK 304. Mentor: KIKELJ
Anton. N 2087

TOPLAK Milena: Vpliv nočnega dela žensk na družinsko življenje
v Kliničnem centru v Ljubljani, TOZD Interne klinike I,
Ljubljana, 1981, 70 str., UDK 331.966-055.2. Mentor:
KAVAR VIDMAR Andreja. N 2089

VLASIČ Mira: Nočno delo žena v tovarni Novoteks - TOZD
Predilnica Metilka, Ljubljana, 1988, 47 str., UDK
331.966-055.2. Mentor: STOPAJNIK Franc. N 2092

VOVK Valentina: Socialne razmere na Slovenskem v letu 1915 po
časopisu "Slovenski narod", Ljubljana, 1988, 156 str., UDK
304. Mentor: KIKELJ Anton. N 2083

VRŠNIK Marija: Mladoletniki in delovno razmerje, Ljubljana,
1987, 63 str., UDK 331.836-053.7. Mentor: KIKELJ Anton.
N 2096

WEBER Anica: Vpliv družine na učenčovo uspešnost, Ljubljana,
1988, 36 str., UDK 37. Mentor: ČAČINOVIČ-VOGRINČIČ Gabi.
N 2118

ZEMPLJIČ Irena: Življenje in počutje oskrbovancev doma
upokojencev "Danice Vogrinec" Maribor, Ljubljana, 1988, 70
str., UDK 362.6. Mentor: RAPOŠA TAJNSEK Pavla. N 2101

ZIDAR Katarina: Način prikaza socialnih razmer delavcev "Labod"
TOZD "Libina", Krško, Ljubljana, 1988, 52 str., UDK
361.334. Mentor: OVSENIK Mara. N 2126

ZVONC Zdenka: Analiza kadrovske dejavnosti v Integral DO SAP
Ljubljana, Ljubljana, 1988, 71 str., UDK 331.5. Mentor:
OVSENIK Mara. N 2124

ZIBERT-HUMAR Jelka: Potek življenja oskrbovancev v domu
dr. Janka Benedika v Radovljici, Ljubljana, 1988, 60 + 12
str., UDK 362.6. Mentor: RAPOŠA TAJNSEK Pavla. N 2139

ZIGANTE Neva, STEMBERGER Nataša: Od propada do ponovne rasti
alkoholika, Ljubljana, 1988, 67 str., UDK 178.1. Mentor:
MESEC Blaž. N 2138

Volume 28

Ljubljana 1989

No. 4

UDK 304 + 36

UDC 304 + 36

CONTENTS

ARTICLES

- Franc Brinc
Theoretical and practical questions of after-release
help 365
- Srečo Dragoš
What kind of volunteering for what kind of
socialization 388
- Ida Hojnik
Institutional form of collective living as
dependency and unconnectedness of elderly 405

REPORTS

- Report on the Conference of the International
Association for voluntary endeavors in Washington
(Anica Kos) 412
- Report on group work with children and adolescents
with developmental difficulties in the Center for
social work Piran (Alenka Kobolt) 423
- Information on CIP and CIF programs (Zvonka Pretnar,
Leon Lojk) 428

NEW BOOKS

- Condorcet, intellectual in politics
(E.Badinter, R.Badinter, Condorcet, Un intellectuel
en politique, Librairie Arthème Fayard, Paris 1988)
Andreja Kavar-Vidmar 432

DOCUMENTATION

437

NAVODILO SODELAVCEM

Sodelavce prosimo, naj svoje prispevke pošiljajo v dveh izvodih na naslov: Uredništvo Socialnega dela, Višja šola za socialne delavce, Saranovičeva 5, 61 000 Ljubljana.

Obseg člankov, teoretičnih razprav in poročil o raziskavah naj ne presega 15 tipkanih strani. Obseg ostalih prispevkov, to je poročil, vesti, ocen, prikazov idr. naj ne presega 5 tipkanih strani, če ni drugače dogovorjeno. Člankom priložite povzetek do 15 vrstic.

Vsako besedilo naj bo napisano z dvojnim razmakom, to je do 36 vrstic na stran, ker sicer ni mogoče besedila popravljati.

Opombe in navajanje virov: Člankom dodajte po potrebi OPOMBE in seznam LITERATURE. (1) V opombah podrobneje pojasnjujemo besedilo ter navajamo vire. Opombe potekajo po zaporednih številkah, ki jih v besedilu pišemo za en razmik nad besedo, na katero se nanašajo (npr. pomoč¹). Vsebino opomb navedemo na koncu besedila pred seznamom literature in ne pod črto vsake strani. (2) Literaturo navajamo tako, da že med besedilom navedemo v oklepajih ime avtorja, letnico izida dela, iz katerega je vzeta navedba, in stran (npr. Fromm, 1963, 21). Na koncu besedila dodamo seznam uporabljenе literature, urejen po abecedi priimkov in imen avtorjev. Primeri: Dragoš, S., Zakaj ni socialnih programov, Socialno delo, 28, 1989, 2, 161. - Milošević, V., Socialno delo, Samozaložba, Ljubljana 1988.

Grafikone, sheme in druge slike priložite na posebnem listu, v besedilu pa označite, kam sodijo.

Besedilu priložite na posebnem listu svoje osebne podatke: ime in priimek, strokovni in znanstveni naslov, ustanovo, kjer ste zaposleni in funkcijo, natančen domači naslov z navedbo občine in krajevne skupnosti, telefonsko številko in številko žiro računa.

***social
work***

